

ОТПАДАНЕ НА НАКАЗУЕМОСТТА НА АКТИВНИЯ ПОДКУП ПО ЧЛ. 306 ОТ
НАКАЗАТЕЛНИЯ КОДЕКС*Янко Ройчев, Екатерина Салкова*UNPUNISHABILITY OF ACTIVE BRIBERY UNDER ART. 306 OF THE CRIMINAL
CODE*Yanko Roychev, Ekaterina Salkova*

Abstract: *The article analyses the prerequisites for elimination of the punishability of active bribery under Art. 306 of the Criminal Code: the perpetrator to have been extorted by an official, an arbitrator or an expert to offer, promise or give a bribe, and the perpetrator to have notified the authorities immediately and voluntarily. The historical development of the provision and its essence, aims and characteristic features have been studied. The statement has been supported that the current version of the rule requiring cumulative presence of all prerequisites, corresponds to the fullest extent to its purpose, to state interests in the field of criminal repression, and to practical procedural activity in bribery criminal cases.*

Key words: *active and passive bribery, Criminal Code, corruption crimes, unpunishability, notifying the authorities about a crime.*

Корупционните престъпления са характерни за почти всеки правопорядък във всеки исторически период¹ и са едни от деянията, които засягат в най-висока степен нормалното функциониране както на публичноправните, така и на частноправните субекти. Въпреки че употребата на понятието „корупция“ и неговите производни в законодателството не е изключение², това понятие не присъства в Наказателния кодекс³ (НК), което затруднява определянето на кръга от престъпни състави, които то обединява. В чл. 3, ал. 1 от Закона за противодействие на корупцията и за отнемане на незаконно придобитото имущество⁴ (ЗПКОНПИ) е предвидена следната дефиниция: „Корупция по смисъла на този закон е налице,

когато в резултат на заemanата висша публична длъжност лицето злоупотребява с власт, нарушава или не изпълнява служебни задължения с цел пряко или косвено извличане на наследваща се материална или нематериална облага за себе си или за други лица“. В литературата са изследвани подробно характеристиките на корупционните престъпления, които следва да бъдат взети предвид при определяне на обхвата на тези престъпления: 1) насочеността им срещу дейността на държавни органи и обществени организации и качеството на субекта на длъжностно лице; 2) включването и на деяния на лица, които нямат длъжностно качество, но могат да мотивират по непозволен начин длъжностно лице да изпълнява

¹ Вж. по-подробно **Ширяев, В. Н.** Взятчиство и лиходателство в связи с общим учением о должностных преступлениях. Уголовно-юридическое исследование. Ярославль, 1916, с. 71–486; **Панев, Б.** Исторически предпоставки и съвременни фактори за подкупите. // *Правна мисъл*, 1982, № 3, с. 83–88; **Новкиришка-Стоянова, М.** Корупция е имало още през XXIV в. пр.н.е. // *Общество и право*, 2008, № 7, с. 69–77.

² Вж. например чл. 46, ал. 4, т. 2 и т. 3, чл. 46а, ал. 2, т. 5 и § 1, т. 6 от Допълнителната разпоредба на Закона за администрацията (ДВ, бр. 130 от 5.11.1998 г.); чл. 107, ал. 4 от Административнопроцесуалния кодекс (ДВ, бр. 30 от 11.04.2006 г.); чл. 81, ал. 1, т. 7 и чл. 188б, ал. 4 от Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България (ДВ, бр. 35 от 12.05.2009 г.); чл. 34б, ал. 1, т. 2 и чл. 39, ал. 2, т. 9 и ал. 6 от Закона за Министерството на вътрешните работи (ДВ, бр. 53 от 27.06.2014 г.); чл. 21, ал. 1, т. 10 от Закона за Държавна агенция „Разузнаване“ (ДВ, бр. 79 от 13.10.2015 г.).

³ ДВ, бр. 26 от 2.04.1968 г.

⁴ ДВ, бр. 7 от 19.01.2018 г.

задълженията си; 3) користният мотив като един от основните мотиви при корупцията⁵; 4) възможно е съставът да не съдържа користна цел, но отново да е налице подмяна на принципите на функциониране на държавния апарат; 5) извършителите на корупция принадлежат преимуществено към държавната администрация, която следва да се разглежда в най-широк смисъл, но също и към обществени организации⁶.

Престъплението, което в най-голяма степен отговаря на признаците на корупцията, е подкупът⁷, той е нейната най-типична, основна форма, нейното ядро⁸, регламентиран е в Глава осма, Раздел четвърти НК. В литературата тези със-

тави се определят като „най-опасните престъпления против дейността на държавните органи и обществените организации“⁹ и като „едно от най-тежките престъпления по служба“¹⁰. При подкупа посочените характеристики на корупцията в особено голяма степен обуславят и някои специфики на престъплението с оглед проявлението му в действителността, които затрудняват неговото разкриване. От една страна, подкупът оставя **трудно установими следи в обективната действителност**, свързани преди всичко със средството/предмета на престъплението¹¹, например намаляване/увеличаване имуществото на дееца без правно

⁵ За користните престъпления вж. по-подробно **Червенияков, М.** Користните престъпления в народното стопанство като предмет на криминологическо изследване. // *Криминологически проблеми*. София: Наука и изкуство, 1986, с. 80–89; **Цанков, П.** Користна престъпност. // *Годишник на Икономическия университет* – Варна, Т. 66. Варна, Икономически университет – Варна, 1994, с. 229–259.

⁶ **Велчев, Б.** Наказателно-правни аспекти на корупцията. // *Антикорупция. Учебно помагало*. Второ издание. София: Коалиция 2000, 2003, с. 128–130. Вж. също **Маринова, Г.** Наказателноправни мерки за противодействие на корупцията. // *Да инвестираме в хората. Сборник обучителни материали*. София: БАН, Институт за правни науки, 2009, с. 38–39. По-подробно за понятието „корупция“ и за престъпните състави по Особената част на НК, които могат да бъдат включени в него, вж. **Панев, Б.** Корупцията в капиталистическия свят. // *Политическа просвета*, 1987, № 1, с. 89–90; **Груев, Л.** Понятието „корупция“. // *Съвременно право*, 1999, № 2, с. 31–37; **Груев, Л.** Правното понятие за корупция. // *Антикорупция. Учебно помагало*. София: Коалиция 2000 и Център за изследване на демокрацията, 2000, с. 7–16; **Панев, Б.** За комплексна методика при изследване на корупцията. // *Юридически свят*, 2000, № 2, с. 65–68; **Манев, Н.** Наказателноправно законодателство срещу корупцията. // *Корупция. Правни средства за противодействие*. Каменова, Ц. (ред.) София: БАН, Институт за правни науки, 2003, с. 27–35; **Илкова, Р.** Корупционните престъпления в системата на българския Наказателен кодекс. Апис – Време, 2006; **Панова, П., Р. Илкова** (съст.) Корупционни престъпления. Сборник съдебна практика на инстанционните съдилища (1998–2006). С.: Сиби, 2006, с. 9–13; **Трайкова, Е.** Корупция и полицейска превенция. С.: МВР, Научноизследователски институт по криминалистика и криминология, 2006, с. 11–16; **Вучков, В.** Престъпления с корупционен елемент и наказателно-процесуални способности за разследването им. // *Общество и право*, 2007, № 3, с. 37–43. Известни насоки в това отношение дава и чл. 108, ал. 1, т. 1–25 ЗПКОНПИ във връзка с престъпните състави, за които привличането на лицето като обвиняем е основание за започване на проверка по чл. 107, ал. 2 от същия закон. За историческото развитие на понятието вж. **Новкиришка-Стоянова, М.** Изборната корупция в Древния Рим. // *Общество и право*, 2008, № 9, с. 81–87.

⁷ **Груев, Л., Б. Велчев.** Наказателно-правни аспекти в борбата срещу корупцията. С.: Коалиция 2000, 2000, с. 18. Така и **Трайкова, Е.** Цит. съч., с. 13.

⁸ **Панев, Б.** Обществената оценка за бакшиша и подкупа като прояви на корупция. // *Социологически проблеми*, 1982, № 6, с. 52; **Начев, Л., Янев, И.** Актуални въпроси на борбата с корупцията. // *Служебен бюлетин*. Министерство на вътрешните работи, Дирекция на Народната милиция, 1986, № 5, с. 6; **Панев, Б.** Корупцията и пътищата за нейното изкореняване. // *Политическа просвета*, 1987, № 6, с. 46; **Панев, Б.** Феноменология на корупцията. // *Юридически сборник*. Бургаски свободен университет. Юридически факултет. Том I. Бургас, Университетско издателство БСУ, 1993, с. 14; **Панев, Б.** Нови мащаби на корупцията в България. Възможности за нейното ограничаване. // *Криминологията в България – минало, настояще и бъдеще. Материали от научна сесия, посветена на 10-годишнината от създаването на Българската асоциация по криминология*. Станков, Б., Бояджиева, Ю. (ред.) С.: Българска асоциация по криминология, 1997, с. 61.

⁹ **Михайлов, Д., А. Стойнов.** Наказателно право на Народна република България. Свищов: Печатна база на ВФСИ „Д. А. Ценов“ – Свищов, 1988, с. 78.

¹⁰ **Коев, С., Ц. Ценков, В. Петров.** Наказателно право на НРБ. Учебник за средното милиционерско училище и курсовете за подготовка и преподготовка на милиционери. Под общата редакция на В. Петров. С.: Висша специална школа „Георги Димитров“ – МВР, 1973, с. 218. Така и **Хинова, Т.** Някои аспекти на престъпленията по служба. // *Правни изследвания в памет на професор Иван Апостолов*. София: Улпиан, 2001, с. 509.

¹¹ Относно дискусията дали дарът при подкупа е средство, или предмет на престъплението вж. **Хинова, Т.** Някои въпроси на престъпленията по служба по наказателното право на НРБ. С.: Издателство на Българската академия на науките, 1965, с. 126; **Филчев, Н.** Средство или предмет на престъплението е дарът (имотната

основание. Тази особеност се проявява още по-силно, когато средство на престъплението е нематериална облага¹², каквато възможност предвижда действащата редакция на НК¹³. На

облага) при подкупа? // *Социалистическо право*, 1981, № 11, с. 12–16; **Михайлов, Д.** Пасивен подкуп. // *Бюлетин на Съюза на юристите в България*, 1986, № 3, с. 40–42; **Цветанова, П.** Подкуп. Безстопанственост. Длъжностно присвояване. Престъпления по служба. Документни престъпления. Документна измама. Основни положения и теоретични особености. С.: Национална следствена служба, А. В. С., 2005, с. 11; **Михайлов, Д.** Проблеми на наказателното право. Особена част. С.: Сиела, 2008, с. 393–397; **Велчев, Б.** Проблеми на наказателната политика в Република България. С.: Сиела, 2012, с. 224–225, както и Тълкувателно решение № 18 от 14.11.1977 г. на ВС по н. д. № 13/76 г., ОСНК, Постановление № 8 от 30.11.1981 г. по н. д. № 10/81 г., Пленум на ВС, т. 3, и Тълкувателно решение № 2 от 21.12.2011 г. на ВКС по т. д. № 2/2011 г., ОСНК, т. 1.

¹² В периода от приемането на НК до 2002 г. чл. 301, ал. 1 предвижда единствено имотната облага като средство (предмет) на подкупа. След изменението (§ 61 от Закона за изменение и допълнение на Наказателния кодекс, ДВ, бр. 92 от 27.09.2002 г.) може да се касае до облага от всякакво естество. Изрично в мотивите към Законопроекта за изменение и допълнение на Наказателния кодекс със сигнатура 202-01-22 от 19.04.2002 г. се сочи, че „С § 49–59 се предлага усъвършенстване на действащите състави по раздел „Подкуп“, включително обхващане на неимотните облаги/услуги от предмета на подкупа...“. Понятието „облага“, без да се предвиждат ограничения относно нейния характер, е употребено в чл. 2 от Гражданската конвенция за корупцията (Ратифицирана със закон, приет от XXXVIII Народно събрание на 10.05.2000 г. – ДВ, бр. 42 от 23.05.2000 г. Издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 102 от 21.11.2003 г., в сила за Република България от 1.11.2003 г.), чл. 2, чл. 3 и др. от Наказателната конвенция относно корупцията (Ратифицирана с резерви със закон, приет от XXXVIII Народно събрание на 12.04.2001 г. – ДВ, бр. 42 от 27.04.2001 г., издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 73 от 26.07.2002 г., в сила за Република България от 1.07.2002 г.) и чл. 15 и чл. 16 от Конвенцията на Организацията на обединените нации срещу корупцията (Ратифицирана със закон, приет от XL Народно събрание на 3.08.2006 г. – ДВ, бр. 66 от 15.08.2006 г., издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 89 от 3.11.2006 г., в сила за Република България от 20.10.2006 г.). Някои автори приемат, че Наказателната конвенция относно корупцията не съдържа определение за понятието „облага“, „защото мълчаливо се препраща към чл. 1, б. „а“ от Европейската конвенция относно изпиране, издирване, изземване и конфискация на облагите от престъплението (1992 г.), а именно: „всяка икономическа изгода от престъпление“. Следователно понятието „облага“ по европейското право съвпада с понятието „имотна облага“ по нашия НК и не съществуват основания за неговата промяна“. Вж. **Михайлов, Д.** Нови форми на подкуп след последните изменения в НК. Апис – Време, 2003.

¹³ Възможността нематериална облага да бъде средство на подкупа е дискуссионна при действието на Наказателния закон от 1896 г. (утвърден с Указ под № 43 на 2.02.1896 г., ДВ, бр. 40 от 21.02.1896 г., отг. „Известия“, бр. 13 от 13.02.1951 г.) (НЗ 1896 г.). Вж. **Ников, Н. К.** Ръководство по особната част на българския Наказателен закон. Том I. С.: Печатница на Иван Г. Говедаров и С-ие, 1900, с. 178; **Ников, Н. К.** Ръководство по особната част на българския Наказателен закон. Том III. Пловдив: Печатница Хр. Г. Данов, 1915, с. 450–451; **Манолов, Н.** Записки по наказателно право. Из лекциите, четени в Полицейската школа при Дирекцията на полицията. Чл. чл. 98–182а. С.: Печатница на Дирекцията на полицията, 1926, с. 41; **Костов, Д.** Подкуп (чл. чл. 428 и 429 Н. З.). // *Общинска автономия*, 1928 (II), № 4, с. 273; **Долапчиев, Н.** Може ли да се извърши подкуп по чл. 428 Н.З. чрез безплатното отдаване на една проститутка? // *Юридическа мисъл*, 1930 (XI), № 6, с. 435–440; **Господинов, А.** Подкуп – чл. 428 и 429 н. з. – Общински преглед, 1931 (XIII), № 14, с. 642–643; **Думанов, Н. Н.** Активният подкуп – чл. 146 от Наказателния закон. // *Правна мисъл*, 1937 (III), № 8, с. 622–623; **Николов, И.** Наказателният закон според тълкувателните решения на Върховния касационен съд от 1896–1945 год. Част III (чл. чл. 319–544). Трето допълнено и поправено издание. С.: Печатница „Стопанско развитие“, 1946, с. 378–379. Преди кодификацията на наказателното право състави на подкуп са предвидени и в Наредбата-закон за користните престъпления по служба (утвърден с Указ № 36 от 17.06.1934 г., ДВ, бр. 62 от 19.06.1934 г.). Вж. **Георгиев, И. П., А. И. Икономов.** Закон за наказателното съдопроизводство с всички изменения до 1935 г. вкл. Наредба за користните престъпления. Наредба за изменение и допълнение на Закона за защита на държавата. Пълни текстове, практика на Върховния касационен съд и коментари. С.: Печатница „Древна България“, 1935, с. 231–237; **Дюгмеджиев, Л.** Несъобразността в Закона за користните престъпления относно мярката за неотклонение. // *Правна мисъл*, 1937 (III), № 2, с. 133–136; **Цаков, К.** По тълкуването на чл. 11 от Закона за користните престъпления по служба. // *Адвокатски преглед*, 1940 (XXI), № 7, с. 119–120; **Мешков, Г. Т., К. Т. Мешков.** Наръчен сборник по Закона за наказателното съдопроизводство и по: Наредба-закон за користните престъпления по служба; Закон за ограничение кражбите, убийствата, тежките телесни повреди и палежите; Закон за ограничение на престъпленията против личната и обществена безопасност; Закон за допълнение на Закона за ограничение на престъпленията против личната и обществена безопасност; Закон за подобрене земеделското производство и опазване полските имоти; Закон за търговията с външни платежни средства (с приложение: правилника за прилагането му и Наредба № 5 на Управителния съвет на Българската нар. банка одобрен от г. Министъра на финансите). Текстове – юриспруденция – библиография. С.:

второ място, активният и пасивният подкуп¹⁴ често се извършват последователно, поради което **никой от извършителите няма интерес да съобщи за никое от престъпленията**¹⁵. Значение в тази насока разкриват и: 1) предвидането на наказание лишаване от свобода при всички състави на подкуп¹⁶; 2) липсата на привилегирани състави за който и да е вариант на подкупа; 3) разпоредбата на чл. 307а НК, съгласно която: „Предметът на престъпленията по този раздел се отнема в полза на държавата, а когато липсва, се присъжда неговата равностойност“¹⁷;

Печатница „Братство“, 1940, с. 363–368; **Сакакушев, Д.** Процесуална несъобразност по приложение на чл. чл. 146–148 от Н. З. във връзка със Закона за користните престъпления по служба. // *Адвокатски преглед*, 1940 (XX), № 18, с. 223–224; **Икономов, Н. Н.** Борба с користните престъпления по служба. // *Съдийски вестник*, 1941 (XXII), № 5, с. 113–115; **Кошев, Г. А., Г. А. Николов.** Закон за държавните служители. Наредба за користните престъпления по служба и Наказателен закон (Глава XXXIII). Престъпления по служба и адвокатско звание. Разяснени с практиката на Върховния касационен съд, Върховния административен съд и Върховната сметна палата, бюджетните постановления, текст и литература. С.: Печатница Хр. Г. Данов, 1941, с. 103–113; **Тодоров, И.** Наказателен закон (Касационна практика 1896–1941 година) и Наредба-закон за користните престъпления по служба (Касационна практика 1934–1941 година). Русе: Печатница Димитър Петров, 1941, с. 220–225.

¹⁴ При активния подкуп деецът предлага, обещава или дава дар или каквато и да е облага на длъжностно лице, за да извърши или да не извърши действие по служба или загдето е извършило или не е извършило такова действие (чл. 304, ал. 1 НК). При пасивния подкуп длъжностното лице поисква или приема дар или каквато и да е облага, която не му се следва, или приема предложение или обещание за дар или облага, за да извърши или да не извърши действие по служба или загдето е извършило или не е извършило такова действие (чл. 301, ал. 1 НК). Това деление е утвърдено в наказателноправната теория и е познато още в действалия в България до приемането на НЗ 1896 г. Отомански наказателен закон от 1858 г. – чл. 67: „Който взема дарове, забранени от закона, било той направо, било чрез свои оръдия (хора) посредствено, нарича се **взяткоприемач**, който дава, **взяткодавач**, а посредствущото между им лице, **съдеец на взятката**“. – Вж. **Арнаудов, Х. С.** Пълно събрание на Държавните закони, устави, наставления и високи заповеди на Османската империя. Том IV. С.: Книгопечатница „Янко С. Ковачев“, 1887, с. 87. То е възприето и например в законодателствата на Австрия, Германия, САЩ, Унгария и Франция. – Вж. **Лист, Ф.** Учебник по наказателно право. Особна част. С.: Книгоиздателство „Право“, 1920, с. 447–449; **Офосу-Амаа, П., Р. Супраманиен, К. Упрети.** Борбата против корупцията. Сравнителен преглед на избрани правни аспекти на държавната практика и важни международни инициативи. The World Bank, 2000, с. 55–56; **Görgényi, I.** Fighting International and National Corruption by Means of Criminal Law. // *Acta Juridica Hungarica*, Vol. 43, No. 3–4, pp. 371–386; **Mcinerney, T. F.** The Regulation of Bribery in the United States. // *Revue internationale de droit pénal*, 2002, Vol. 73, No. 1, pp. 81–107; **Galiot, M.** The Analysis of Active Bribery in Positive Criminal Law of Germany and Austria. // *LeXonomica*, 2017, Vol. 9, No. 1, pp. 65–84.

¹⁵ В този смисъл и **Каракашев, В.** Подкупите и тенденциите в борбата с тях. // *Трудове на Научноизследователския институт по криминалистика и криминология*. Том III. С.: Министерство на вътрешните работи, Дирекция на Народната милиция, Научноизследователски институт по криминалистика и криминология, 1973, с. 58; **Манев, Н.** Прокуратурата и борбата с корупцията в Република България. // *Право без граници*, 2004, № 3–4, с. 29; **Таков, К.** Гражданскоправни аспекти на корупцията. // *Юридически свят*, 2009, № 1, с. 49; **Велчев, Б.** Проблеми на наказателната..., с. 222–223. За отношението на подкупа към института на необходимото съучастие вж. **Владимиров, Р.** Специфични юридически характеристики на престъплението подкуп. // *Годишник на Департамент „Право“ на Нов български университет*, 2015. Година четвърта. С.: Нов български университет, 2016, с. 149–153; **Владимиров, Р.** Подкупът, съучастие и усложнената престъпна дейност. // В: *Годишник на Департамент „Право“ на Нов български университет*, 2016. Година пета. С.: Нов български университет, 2017, с. 173–185.

¹⁶ Само по чл. 304б, ал. 1 и ал. 2 НК (и съответно при препращането по чл. 304в и чл. 305, ал. 1 и ал. 2 НК), е предвидено наказание глоба като алтернативно на лишаването от свобода. В останалите случаи лишаването от свобода е или единственото установено наказание (чл. 307 НК – т.нар. провокация към подкуп), или се налага кумулативно с глоба (при всички други състави по Глава осма, Раздел четвърти НК, като по редица състави са предвидени и други кумулативни наказания). По-подробно за историческото развитие на наказанията за подкуп вж. **Владимиров, Р.** Новите разпоредби в НК за противодействие срещу подкупа. // *Административно правосъдие*, 2002, № 1, с. 28–35.

¹⁷ Тази разпоредба не се прилага в случаите на чл. 306 НК. Вж. Тълкувателно решение № 2 от 21.12.2011 г. на ВКС по т. д. № 2/2011 г., ОСНК, т. 1. Обратното разбиране е възприето от Върховния съд на Руската федерация, според който, след като деянието остава съставомерно, активно подкупилият не може да бъде признат за пострадал и да претендира връщане на предмета (средството) на подкупа. – Вж. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 9 июля 2013 г. N 24 г. Москва „О судебной практике по делам о взяточничестве и об иных коррупционных преступлениях“, т. 30. Така и **Бабаева, Э. У., А. М. Багмет, В. В. Бычков, Н. В. Кручинина.** Расследование взяточничества. Учебно-методическое пособие. М.: Академия Следственного комитета Российской Федерации, 2014, с. 16. За същия въпрос при действието на НЗ 1896 г. вж. **Ников, Н. К.** Ръководство по особната част на българския Наказателен закон. Том I..., с. 181; **Ников, Н. К.** Ръководство по особната част на българския Наказателен закон. Том III..., с. 456; **Тодоров, И.** Цит. съч., с. 44–45.

4) неприложимостта на института на решаването на делото със споразумение по Глава двадесет и девета от Наказателно-процесуалния кодекс¹⁸ (НПК) при тежките умишлени престъпления по Глава осма, Раздел четвърти НК¹⁹. На последно място, не са изключение и хипотезите, при които пострадалият, от когото е поискан подкуп²⁰, счита, че поради служебното положение на децата органите, компетентни да осъществят наказателно преследване, не биха упражнили правомощията си изобщо или с изискуемата от закона активност²¹.

Така очертаните накратко особености на подкупа предопределят изключително важното

значение на нормативните механизми, насочени както към превенцията на този род престъпност, така и към нейното разкриване. Законодателят е отчел тези специфики, установявайки разпоредбата на чл. 306 НК: „Не се наказва онзи, който е предложил, обещал или дал подкуп, ако е бил изнуден от длъжностното лице, арбитъра или вещото лице да стори това и ако незабавно и доброволно е съобщил на властта“.

Интересът към този текст произтича, на първо място, от неговото **историческо развитие**. При действието на НЗ 1896 г. хипотезата няма изрична уредба, но някои нейни елементи биват отчитани в съдебната практиката²². На ни-

¹⁸ ДВ, бр. 86 от 28.10.2005 г.

¹⁹ Чл. 381, ал. 2 НПК. Вж. по-подробно **Маринова, Г.** Споразумението в българския наказателен процес. С.: Сиби, 2017, с. 96–99.

²⁰ В литературата с основание се отбелязва, че разпространената в наказателноправната теория употреба на изразите *даване, получаване, приемане* и т.н. *на подкуп* е недотам коректна, тъй като с понятието „подкуп“ се обозначава самото престъпление, а се дава или приема определена *облага*, т.е. средството (или предметът – с направеното по-горе уточнение) на престъплението. – Вж. **Владимиров, Р.** Подкупът, съучастието..., с. 174, бел. под линия 1. Въпреки това тази терминология към настоящия момент може да се определи като до голяма степен утвърдена, поради което е възприета и по-нататък в изложението.

²¹ По-подробно за особеностите на разследването на корупционни престъпления вж. **Вакарелски, И.** Методика на разследване на подкуп. // *Годишник на Софийския университет. Юридически факултет*. Том LIV, книга II, 1963. С.: Държавно издателство „Наука и изкуство“, 1963, с. 1–82; **Вакарелски, И.** Криминалистика (Отделни лекции). С.: Софийски университет „Климент Охридски“, 1965, с. 93–110; **Мишев, В.** Организация и методика на разследване на подкуп. С.: Висша специална школа „Георги Димитров“ – МВР, 1981, 127 с.; **Панев, Б.** Подкупът, неговите социални причини и приносът на органите на МВР в борбата с корупцията. // *Народна милиция*, 1986, № 1, с. 16–17; **Михайлов, Г., С. Бочев, И. Боев, К. Аврамов, Т. Стаматов, Й. Кунчев, Л. Начев, В. Цонев, В. Недев, Н. Нешев, П. Грозев, А. Новков.** Криминалистика. Методика на разследване на отделни видове престъпления. С.: Висш институт „Георги Димитров“ – МВР, 1989, с. 288–303; **Кушниренко, С. П.** Особенности расследования взяточничества. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт, Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2002, 110 с.; **Пристансков, В. Д.** Особенности допроса заявителя о взяточничестве в процессе следствия. Криминалистический аспект. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт, Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2002, 29 с.; **Манев, Н.** Прокуратурата на Република България и борбата с корупционната престъпност – състояние и законодателни проблеми. // *Противодействие на корупцията и съдебната система. Прокуратурата – състояние и законодателни проблеми*. С.: Асоциация „Прозрачност без граници“, 2004, с. 5–92; **Машков, С. А.** Раскрытие и расследование фактов взяточничества с использованием результатов оперативно-розыскной деятельности. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Иркутск, 2004, 219 с.; **Диков, Е.** (съст.) Методики за разследване на престъпления. Следствена практика. Сборник. Том I. С.: Национална следствена служба, 2005, с. 421–439; **Вучков, В.** Престъпления с корупционен елемент и наказателно-процесуални способности за разследването им (продължение от бр. 3). // *Общество и право*, 2007, № 4, с. 36–49; **Мышков, Я. Е.** Взятничество: методика расследования преступлений. Харьков: Издательство «ФИНН», 2011, 176 с.; **Велчев, Б.** За разкриването на корупционни престъпления. // *De Jure*, 2017, № 2, с. 118–131.

²² Вж. например Решение № 38 от 10.02.1914 г. на ВКС по н. д. № 20/1912 г., II н. о.: „Твърдението, че съдът неправилно счел едно обвинено в същото престъпление лице за свидетел, не се оправдава от данните в делото, защото лицето, за което става дума в това оплакване, е потърпевши свидетел, а не обвиняем в делото. Той в никой случай не може да се третира като обвиняем в престъпление по чл. от 146 Н. З., защото е бил заставен да даде, а не по своя инициатива е отишъл да склонява към нарушение на обязаностите му длъжностно лице, и защото е сполучил да реализира едно свое право, а не една неправда, като резултат на нарушение на служебни обязанности ... И, наистина, въпросните оцетени от престъпното деяние на градоначалника Ж. П. лица, са потърпевши свидетели и като такива са били навсякъде третирани от страна на обвинението и на съда. Те могат да отговарят като обвиняеми само при наличността на условията, изложени в чл. 146 от Н. З., а тези условия, както се каза по-горе, не са налице, защото парите са били изтръгнати от тях от самото длъжностно лице и то само за да им бъде позволено упражняването на техните права за разиграване на томбола“ – цит. по: **Голубов, А.** Наказателен закон.

во законодателство правилото е заимствано от забележката към чл. 118 от Наказателния кодекс на РСФСР (Уголовный кодекс Российской Социалистической Федеративной Советской Республики) от 1926 г.²³, първоначално с приемането на Наказателния закон от 1951 г.²⁴ (НЗ 1951 г.), като чл. 263 предвижда, че: „Не се наказва този, който е дал, предложил или обещал подкуп, ако е бил изнуден от длъжностно лице да стори това и ако незабавно и доброволно е съобщил на властта“. В текста и на двата нормативни акта между двете предпоставки е поместен съюзът „и“, но в руския кодекс са предвидени две отделни хипотези, както личи от употребеното множествено число – „случаите“²⁵, докато по НЗ 1951 г. от цитираната разпоредба следва изискването за кумулативно наличие на предпоставките. Независимо от това българският Върховен съд в някои свои актове приема, че същите са алтернативни²⁶.

При приемането на НК през 1968 г. разпоредбата в първоначалната си редакция предвижда, че: „Не се наказва онзи, който е дал подкуп: а) ако е бил изнуден от длъжностното лице или от вещото лице да стори това или б) ако незабавно и доброволно е съобщил на властта“, т.е. алтернативността на двете предпоставки е несъмнена²⁷. През 1982 г. разпоредбата е изменена²⁸, като отпада изискването съобщаването на властта да е незабавно, следователно се обхващат значително по-широк кръг случаи. През 2002 г.²⁹ обаче е осъществено изменение в обратната насока, като се предвижда необходимост предпоставките да са налице **кумулятивно**, т.е. деецът не само да е бил изнуден, а и да е съобщил доброволно на властта, като се възстановява и изискването това да е осъществено незабавно³⁰. За

Текстове, законодателни материали, изчерпателен книгопис, пълен сборник на съдебната практика от влизането на закона в сила до 31 декември 1938 г. Том IX (чл. чл. 418–544). С.: Печатница „Култура“, 1940, с. 216–219.

²³ Приет на XII събрание, втора сесия на Всероссийский центральный исполнительный комитет и въведен в действие с постановление от 22.11.1926 г. на същия орган, в сила от 1.01.1927 г.

²⁴ „Известия“, бр. 13 от 13.02.1951 г., преименуван на Наказателен кодекс с „Известия“, бр. 12 от 10.02.1956 г., отм. ДВ, бр. 26 от 2.04.1968 г.

²⁵ Това положение е изрично посочено в Постановление на Пленума на Върховния съд на РСФСР от 21.03.1927 г. Вж. по-подробно **Вышинская, З. А., М. М. Исаев, А. А. Пионтковский, Б. С. Утевский, В. И. Загородниковым, Н. А. Курляндским**. Советское уголовное право. Часть особенная. Общая редакция учебника проф. А. А. Герцензона и доцента З. А. Вышинской. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1951, с. 350–351; **Макашвили, В. Г.** Судебное рассмотрение дел о взяточничестве. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1954, с. 78; **Кучерявый, Н. П.** Ответственность за взяточничество по советскому уголовному праву. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1957, с. 173. Интересно е да се отбележи, че правилото търпи динамично развитие и в руското право. При действието на Уголовный кодекс Российской Социалистической Федеративной Советской Республики от 1922 г. (в сила от 1.06.1922 г.) чл. 114 изисква кумулативно активно подкупилият да е съобщил доброволно и незабавно за изнудването от длъжностното лице и по този начин да е оказал съдействие за разкриването на подкупа. – Вж. **Немировский, Э. Я.** Советское уголовное право. Пособие к изучению науки уголовного права и действующего Уголовного кодекса СССР: ч. Общая и Особенная. Одесса: Вторая Государственная типография им. т. Ленина, 1924, с. 250.

²⁶ Вж. Решение № 568 от 26.03.1956 г. на ВС по н. д. 697/56 г., I н. о., цит. по: **Цветковски, Н., Н. Райчев, Н. Русчев**. (ред.) Съдебна практика на Върховния съд на НРБ. Наказателни отделения. 1956 г. С.: Държавно издателство „Наука и изкуство“, 1957, с. 80–81. Противоположното разбиране – за необходимост от едновременно наличие на предпоставките – се възприема в Решение № 23 от 1.02.1961 г. по н. д. № 1/1961 г., ОСНК на ВС, цит. по: **Илкова, Р.** (съст.) Длъжностни престъпления. Сборник съдебна практика 1955–2006. С.: Сиела, 2006, с. 591.

²⁷ Сходно съдържание има забележката към чл. 174 на Уголовный кодекс Российской Социалистической Федеративной Советской Республики, утвърден от Върховния съвет на РСФСР на 27.10.1960 г., но не се предвижда необходимост съобщаването да е осъществено незабавно.

²⁸ § 111 от Закона за изменение и допълнение на Наказателния кодекс, ДВ, бр. 28 от 9.04.1982 г.

²⁹ § 70 от Закона за изменение и допълнение на Наказателния кодекс, ДВ, бр. 92 от 27.09.2002 г. (със същата разпоредба към кръга от лица, изнудили активно подкупилия по чл. 306 НК – длъжностно лице и вещо лице, е добавен и арбитърът). В мотивите към цитирания по-горе законопроект се посочва единствено, че се предвижда „ограничаване на защитите по чл. 306“. При гласуването на законопроекта на второ четене е дискутирана формулировката „е съобщил на властта“, но не и изискването за кумулативно наличие на предпоставките (Стенографски дневници. Тридесет и девето Народно събрание на Република България. Книга 49. Пета сесия. Заседания 19 извънредно, 142, 143 и 144 от 10, 11, 12 и 13 септември 2002 г. София: Издание на Народното събрание, 2002, с. 152–153).

³⁰ В действащото руско наказателно право съотношението между предпоставките е по-различно, като значение има и допринасянето от страна на дееца за разкриването и/или разследването на престъплението. Вж.

да бъде подкрепено едното или другото решение на законодателя, е необходим анализ на същността на изследваната разпоредба и на отделните елементи от нейното съдържание.

Както следва от текста на чл. 306 НК, касае се до **обстоятелство, изключващо наказуемостта**³¹. Деянието остава общественно-опасно, но поради определени обстоятелства, включително последващото поведение на дееца, той не се наказва. Налице е **поощрителна норма**, която е предвидена в Особената част на НК и се отнася единствено до подкупа, като цели осъществяване на защитната функция на наказателното право чрез недопускане извършването на нови престъпления и ограничаване на вредите от престъплението³².

Ненаказуемостта при предпоставките на чл. 306 НК се отнася **само до активния подкуп**. Принципно е трудно мислимо длъжностно лице да бъде изнудено да осъществи пасивен подкуп³³, освен това незабавното и доброволно съобщаване на властта не би повлияло на наказуемостта на такова деяние. При пасивния подкуп, както и при

активния, намират приложение всички основания за изключване на наказуемостта, предвидени в Общата част на НК, например доброволният отказ от съучастие.

Разпоредбата на чл. 306 НК изисква кумулативното наличие на **четири предпоставки** за отпадане на наказуемостта на активно подкупилия: 1) той да е бил изнуден да предложи, обещае или даде подкуп; 2) да е бил изнуден от длъжностно лице, арбитър или вещо лице; 3) да е съобщил на властта незабавно; 4) да е съобщил на властта доброволно.

Първата предпоставка е **изнудването на активно подкупилия**. В теорията и съдебната практика се приема, че не е налице изнудване от длъжностно лице, когато подкупът е даден, за да се постигне неправомерен резултат, например деецът да не бъде санкциониран за действително извършено от него нарушение³⁴. Върховният (касационен) съд е категоричен, че е необходимо изнудването да се отнася до поставяне в опасност или накръняване на **законни** права и интереси на субекта на активния подкуп³⁵. Освен това чл. 306 НК не може да намери приложение, когато ини-

забележката към чл. 291, ч. 5 от Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 г. № 63-ФЗ (УК РФ). Задължителна предпоставка за освобождаване на лицето, дало подкуп, е то активно да е съдействало за разкриване и/или разследване на престъплението, и в условията на алтернативност се изискват други две предпоставки: 1. то да е изнудено да даде подкуп, или 2. доброволно да е съобщило за даването на подкуп на орган, който има право да започне наказателно дело – по-подробно вж. **Есаков, Г. А.** (ред.) Уголовный кодекс Российской Федерации. Постатейный комментарий. 7-е издание. Москва: Проспект, 2016, електронна версия книги, както и Постановление Пленума Верховного суда Российской Федерации № 24 г. 9 юлия 2013 г. „О судебной практике по делам о взяточничестве и об иных коррупционных преступлениях (с изменениями, внесенными постановлением Пленума от 3 декабря 2013 г. № 33)“. Освен това НК не предвижда аналогично основание за ненаказуемост на т.нар. „стопански подкуп“ (това понятие е употребено и в Тълкувателно решение № 2 от 21.12.2011 г. на ВКС по т. д. № 2/2011 г., ОСНК, т. 2) – чл. 225в, ал. 1, докато такова е установено в УК РФ – чл. 204, ч. 8, забележка 2.

³¹ В периода на алтернативно действие на двете предпоставки (1968–2002 г.) в литературата се посочва, че при първата от тях (изнудването) отпада наказуемостта, а при втората (доброволното съобщаване) отпада наказателната отговорност. Вж. **Ненов, И., Ц. Ценков, В. Петров.** Наказателно право на НРБ (особена част). Том I. Под научната редакция на член-кореспондент професор Костадин Лютов. С.: Висш институт „Г. Димитров“ – МВР, 1987, с. 335–336.

³² Вж. **Марков, Р.** Поощрителните норми в наказателното право. С.: Фондация „Национална и международна сигурност“, 2001, с. 127–180. Вж. в тази връзка и **Ненов, И.** Наказателноправни методи за предотвратяване, ограничаване и възстановяване на вредите от престъплението. // *Правна мисъл*, 1969, № 6, с. 3–21; **Бойчева, А.** Последващото положително поведение като социално и юридическо основание за отпадане или смекчаване на наказателната отговорност. // *Социалистическо право*, 1983, № 10, с. 60–71; **Марков, Р.** Поощрителните норми в наказателното право на Европейския съюз. // *Правна мисъл*, 2013, № 4, с. 55–75.

³³ Подробно за тези хипотези вж. **Владимиров, Р.** Подкупът според българското наказателно право. С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1992, с. 176–178.

³⁴ Вж. **Рушанова, В.** Престъпления против дейността на държавните органи, обществени организации и лица, изпълняващи публични функции – обща характеристика, видове. // *Помагало по наказателно материално право за кандидати за младши съдии и младши прокурори*. Част II. Маркова, К., Велчев, Б. (ред.) С.: Национален институт на правосъдието, 2013, с. 367; Решение № 599 от 25.12.1978 г. на ВС по н. д. № 631/78 г., II н. о.

³⁵ Вж. т. 9 на Постановление № 8 от 30.11.1981 г. по н. д. № 10/81 г., Пленум на ВС; Решение № 414 от 15.10.1982 г. на ВС по н. д. № 431/82 г., II н. о.; Решение № 46 от 28.03.1985 г. на ВС по н. д. № 28/85 г., II н. о.; Решение № 95 от 5.05.1998 г. на ВКС по н. д. № 63/98 г., 5-членен с-в; Решение № 210 от 30.03.1999 г. на ВКС по н. д. № 145/99 г., II н. о.; Решение № 722 от 11.03.2005 г. на ВКС по н. д. № 396/2004 г., III н. о., НК.

циативата е дошла от активно подкупилия, тъй като в тази хипотеза е изключено той да е бил изнуден³⁶. За да е налице подкуп, съответно изнудване към такъв, е необходимо действието или бездействието да е по служба, т.е. под определена форма да е включено в компетентността на съответното длъжностно лице³⁷. В теорията се отграничават три хипотези: 1) изпълнението на действието да е в служебните компетенции на дееца и да се извършва лично от него; 2) изпълнението на действието да се осъществява по нареждане или по задължително указание на дееца, независимо дали същият е компетентен да го из-

върши лично; 3) деецът да няма правомощие нито да извърши лично действието, нито да го възложи на съответните длъжностни лица, но да може да предлага и препоръчва извършването му³⁸. Следователно **изнудването по чл. 306 НК трябва да е осъществено при условията на чл. 302, т. 2 НК** – посредством злоупотреба със служебното положение³⁹. От текста на закона следва, че е необходимо изнудването да произхожда от длъжностното лице, вещото лице или арбитъра, а не от друго лице⁴⁰.

Относно конкретните особености на изнудването кодексът не предвижда изрични правила.

³⁶ Вж. Решение № 599 от 25.12.1978 г. на ВС по н. д. № 631/78 г., П н. о. При действието на НЗ 1896 г. възниква проблем във връзка с възможността инициативата за подкупа да произтича от чиновника, тъй като единствената форма на изпълнителното деяние по чл. 428 е приемането, а поискването е пропуснато, въпреки че присъства в изготвения от А. Дякович проект на закона. Вж. **Стефанов, П.** Углавни въпроси. С.: Печатница „Николов“, 1932, с. 37–41. Вж. в тази връзка и **Тодоров, И.** Цит. съч., с. 193.

³⁷ Вж. по-подробно **Михайлов, Д.** Проблеми при квалификацията на пасивния подкуп по НК на НР България. // *Лекции за следдипломна квалификация на юристи*. Том XVII. С.: Софийски университет „Св. Климент Охридски“, 1979, с. 113–118; **Малчев, Д.** Действието по служба във връзка с получен подкуп. // *Съвременно право*, 1990, № 1, с. 60–63; **Владимиров, Р.** Отново за подкупа и за действието или бездействието по служба във връзка с него. // *Съвременно право*, 1991, № 3, с. 64–72; **Хинова, Т.** Престъпления против дейността на държавни органи и обществени организации (Престъпления против реда на управление. Престъпления по служба. Подкуп) (лекция). Второ издание. Варна, Варненски свободен университет, 1996, с. 43–44; **Цветанова, П.** Цит. съч., с. 10–11; **Илкова, Р.** (съст.) Цит. съч., с. 533–536, 542–544, 549–551, 556–557, 581–582; **Панова, П., Р. Илкова** (съст.) Цит. съч., с. 522–530, 598–607; **Рушанова, В.** Цит. съч., с. 351–352, 355.

³⁸ Вж. **Кръстев, К.** Някои аспекти на пасивния подкуп по чл. 301 НК. // *Социалистическо право*, 1985, № 7, с. 36–37. Сходни са разбиранията в по-старите теория и съдебна практика. Вж. **Ников, Н. К.** Ръководство по особната част на българския Наказателен закон. Том III..., с. 452–454; **Ников, Н. К.** Ръководство по особната част на българския Наказателен закон. Том I. Второ допълнено издание. С.: Народна печатница „Витоша“, 1922, с. 208; **Стойчев, П.** Сборник от решенията на Върх. Кас. Съд по Наказателния Закон. Кн. II. Чл. чл. 98–262. Шумен: Печатница „Спас Попов“, 1925, с. 13–14; **Михайлов, В.** Българска юриспруденция, 1927 (I), № 7, с. 243–244; **Михайлов, В.** Българска юриспруденция, 1927 (I), № 9–10, с. 322–323; **Игнатиев, С.** Юриспруденция на Върховния касационен съд по углавните и фискалните закони, както и тия по военно-съдебното и други ведомства, несъдържащи се в първата част до края на 1926 г. – по законите от първата част само от 1926 год. II част. С.: Придворна печатница, 1927, с. 199–200, 285; **Костов, Д.** Цит. съч., с. 274–276; **Стойчев, П.** Допълнителен сборник от Решенията на Върх. Кас. Съд по Наказателния Закон. Шумен: Печатница „Спас Попов“, 1928, с. 99–100; **Господинов, А.** Цит. съч., с. 645–648; **Игнатиев, С.** Юриспруденция на Върховния касационен съд. Решения и определения по всички закони през 1929, 1930 и 1931 години. IV част. С.: Придворна печатница, 1931, с. 123–124; **Фетваджиев, Х.** За подкупа. // *Полезни съвети. Популярно месечно списание за финансови и юридически въпроси*, 1931 (VI), № 9–10, с. 14, 16; **Хамамджиев, К., Т. Г. Попов** (съст.) Сборник от решения на Върховния касационен съд за годините от 1930–1934. С., 1934, с. 195; **Голобов, А.** Наказателен закон. Текстове, законодателни материали, изчерпателен книгопис, пълен сборник на съдебната практика от влизането на закона в сила до 31 декемврий 1938 г. Том II (чл. чл. 71–192). С., 1939, с. 426–427, 429–432, 434–440; **Голобов, А.** Наказателен закон. Текстове, законодателни материали, изчерпателен книгопис, пълен сборник на съдебната практика от влизането на закона в сила до 31 декемврий 1938 г. Том IX..., с. 223–227, 229–231, 240–241; **Кошев, Г. А., Г. А. Николов.** Цит. съч., с. 129–131; **Тодоров, И.** Цит. съч., с. 45, 191–192; **Николов, И.** Наказателният закон според тълкувателните решения на Върховния касационен съд от 1896–1945 год. Част I (чл. чл. 1–192). Трето допълнено и поправено издание. С.: Печатница при Софийския централен затвор, 1946, с. 329–331; **Николов, И.** Наказателният закон според тълкувателните решения на Върховния касационен съд от 1896–1945 год. Част III..., с. 380–384; **Ненов, И.** Наказателен закон и странични наказателни закони със систематичен синтез на юриспруденцията. Второ допълнено и преработено издание. С.: Държавно издателство „Наука и изкуство“, 1949, с. 200–201.

³⁹ **Ненов, И., Ц. Ценков, В. Петров.** Цит. съч., с. 335.

⁴⁰ Идентична е позицията на **Бузов, В.** Престъпления по служба (Чл. чл. 255–269 от НЗ). // *Социалистическо право*, 1954, № 6, с. 22.

Най-вероятно е да се касае до изявление от длъжностното лице, вещото лице или арбитража, че ще упражни неправомерно или неправомерно няма да упражни свое правомощие, ако не му бъде обещан/предложен/даден подкуп, например неиздаване на определен акт от длъжностно лице при наличие на всички предпоставки за това. В теорията се изтъква, че: „длъжностното лице си служи с психическо въздействие върху дееца, като му дава възможност да разбере, че той не бива да очаква извършването на исканото служебно действие, ако не му бъде дадена някаква имотна облага... поначало се касае за противоправно психическо въздействие, което ограничава свободата на волята на гражданина, а не до изнудване в техническо-правен смисъл по чл. 196 НК⁴¹“⁴² и че: „Подкупът е извършен чрез изнудване, когато длъжностното лице, с цел да получи подкупа, постави друго при такива условия, които го принуждават да даде дар или друга имотна облага, за да бъде извършено служебното действие, т.е. да прекрати едно бездействие или предотврати извършването на действие, което би поставило в опасност или накърнило неговите законни права и интереси. Това може да бъде осъществено по най-различен начин, включително и чрез заплаха“⁴³. Съгласно т. 9 на Постановление № 8 от 30.11.1981 г. по н. д. № 10/81 г. на Пленума на ВС, „Подкупът е довършен чрез изнудване посредством злоупотреба със служебното положение по

чл. 302, т. 2 НК, когато деецът с цел да набави за себе си имотна облага постави друго при условия, които го принуждават да даде дар или друга наследваща се имотна облага, за да предотврати извършване от длъжностното лице на такива действия по служба, които биха поставили в опасност или накърнили неговите законни права и интереси. Злоупотребата със служебното положение може да се извърши по най-различни начини, включително и чрез употреба на сила и заплашване. Достатъчно е да се установи, че деецът заема определено служебно положение, което му дава възможност да извърши или да не извърши определено служебно действие или бездействие, интересуващо изнудваното лице, на което е дал да разбере, че не може да очаква бързо или благоприятно разрешаване на въпроса, ако не дава дар или друга имотна облага“⁴⁴. Както беше посочено, необходимо е деянието, за което се обещава/предлага/дава подкупът, да е включено в компетентността на изнудващия.

Втората предпоставка се отнася до **лицето, изнудило извършителя на активен подкуп**. Разпоредбата предвижда като възможни някои от хипотезите на лице, което може да бъде субект на пасивен подкуп – длъжностно лице, арбитраж или вещо лице. По пътя на систематическото тълкуване следва да се приеме, че се касае само до арбитраж или вещо лице, **назначено от съд, учреждение, предприятие или орга-**

⁴¹ Понастоящем изнудването е регламентирано в чл. 213а и сл. НК, като следва да се имат предвид отликите между разпоредбите по НЗ 1951 г. и по НК.

⁴² **Байчев, И.** Ненаказуемост на активния подкуп по чл. 263 НК. // *Правна мисъл*, 1961, № 2, с. 94. Така и **Бузов, В.** Цит. съч., с. 22–23. Важно е да се отбележи, че по НЗ 1951 г. средство на подкупа е единствено имотна облага – чл. 259 и чл. 261.

⁴³ **Хинова, Т.** Избрани трудове по наказателно право. Варна: ВСУ „Черноризец Храбър“, 2013, с. 155.

⁴⁴ В същия смисъл вж. т. 1 на Тълкувателно решение № 72 от 20.02.1974 г. по н. д. № 65/74 г., ОСНК на ВС: „Злоупотребата със служебно положение може да се извърши по най-различни начини и в различни форми. Тя обаче не изключва прилагането на сила или заплашване, затова, ако подкупът е получен чрез изнудване посредством злоупотреба със служебно положение, което се е изразило в употреба на сила или заплашване, необходимо е тези обстоятелства да бъдат съответно установени. Противното да се приеме, че при употреба на сила или заплашване няма изнудване по смисъла на чл. 302, т. 2 НК би довело до извода, че злоупотреба със служебно положение е невъзможно, когато тя се е изразила в прилагане на сила или заплашване, което е неправилно, особено като се има предвид, че честите случаи на злоупотреба със служебно положение с користна цел се извършват с употреба на заплаха“. С това тълкувателно решение се коригира и допълва изразеното в Решение № 449 от 25.08.1970 г. на ВС по н. д. № 369/70 г., П н. о. становище, че: „Изводът на съда, че в случая е налице вземане подкуп чрез изнудване посредством злоупотреба на служебното положение на длъжностното лице, е законосъобразен и правилен. За състава на това престъпление, което по своето съдържание се различава от текстовете за подкуп по отменения Наказателен кодекс, понятието „изнудване“, с което лицето претърпява нещо против волята си, не се покрива с това по чл. 264 НК, където е нужна сила или заплашване като елемент от състава. В този текст силата и заплашването се заменят със злоупотреба на служебното положение от страна на вземащото подкуп длъжностно лице“. Вж. по-подробно и **Илкова, Р.** (съст.) Цит. съч., с. 568–576; **Паунова, Л.** Престъпления против собствеността. // *Помагало по наказателно материално право за кандидати за младши съдии и младши прокурори*. Част II. Маркова, К., Б. Велчев (ред.) С.: Национален институт на правосъдието, 2013, с. 170.

низация, когато те извършат такива деяния във връзка с тяхната дейност, тъй като чл. 305, ал. 1 НК установява посочените допълнителни изисквания, за да бъдат тези лица субекти на пасивния подкуп. Следва да се отбележи, че защитникът и повереникът не са посочени в чл. 306 НК, въпреки че съгласно чл. 305, ал. 2 НК: „Наказанията за подкуп по предходните членове се налагат и на защитник или повереник, когато те извършат такива деяния, за да помогнат да се реши в полза на противната страна или във вреда на доверителя наказателно или гражданско дело“⁴⁵.

За отпадане на наказуемостта по чл. 306 НК е необходимо **деецът да е съобщил на властта незабавно**. В доктрината е прието, че съобщаването е незабавно, когато е направено „в момента, когато действително той се е освободил от въздействието на изнудването“⁴⁶, „при първата възможност на лицето да влезе в контакт с органите на властта“⁴⁷. Наличието на тази предпоставка подлежи на конкретна преценка според особеностите на отделния случай, включително предвид личностните качества на извършителя⁴⁸, и не следва да се тълкува прекалено ограничи-

телно. Така например, ако изнудването е осъществено, когато активно подкупилият се намира в населено място, различно от постоянното си местоживееене, докато пътува към последното, е дискуссионно дали не следва да се приеме, че е налице незабавно съобщаване от негова страна, ако първо е завършил пътуването си, веднага след което е осъществил съобщаването, а не е съобщил във възможно най-близкото до местопроизшествието компетентно ведомство. Забавяне обаче от няколко дни в повечето хипотези би означавало, че предпоставката не е изпълнена⁴⁹.

Някои автори приемат, че: „Съобщението е незабавно, ако е извършено при първа възможност след даването на подкупа. Но и по-късното съобщение, до повдигане на наказателното преследване, разкрива престъплението“⁵⁰. Следва да бъде споделено становището, че срокът „би могъл да бъде с различна продължителност, включително и когато тя е сравнително голяма“⁵¹, но не и че той няма самостоятелно значение. Ако неговото значение се сведе единствено до това на критерий за доброволността, както в периода 1982–2002 г.⁵², разглежданото правило до известна

⁴⁵ Подобен престъпен състав, обаче регламентиращ активен, а не пасивен подкуп, е предвиден още в НЗ 1896 г. – чл. 147, ал. 2: „Със същото наказание се наказва и онзи, който даде, предложи или обещае дар или друга облага на защитник или пълномощник, за да се реши или спомогне да се реши в полза на противната страна или в щета на неговия доверител углавна или гражданска съдба“. В НЗ 1896 г. уредбата на подкупа е поместена на две места в Книга втора („За престъпните деяния“), Дял първи („За престъпленията и техните наказания“): 1) в Глава пета – „Престъпления против властта“ – чл. 146–148 (активен подкуп и посредничество при подкуп); 2) в Глава тридесет и трета – „Престъпления по служба и по адвокатско звание“ – чл. 428–430 (пасивен подкуп). Отделен състав е предвиден и в Глава четвърта – „Престъпления против изборното право“ в чл. 131: „Който, при каквито и да избори, назначени по разпореждане на властта, подкупи някого от избирателите с пари, дарове или други имотни облаги, било да упражни или не своето изборително право, или пък да го не упражни по определен начин...“.

⁴⁶ Бузов, В. Цит. съч., с. 23.

⁴⁷ Ненов, И. Наказателно право на Народна република България. Особена част. Том II. С.: Държавно издателство „Наука и изкуство“, 1959, с. 249.

⁴⁸ Вж. Цветанова, П. Цит. съч., с. 32.

⁴⁹ Вж. Решение № 599 от 25.12.1978 г. на ВС по н. д. № 631/78 г., II н. о.: „Законосъобразен е и обоснованият извод на инстанцията по същество, че в случая не е налице и фактическият състав на разпоредбата на чл. 306, б. „б“ НК. Подсъдимият Й. Г. А. не е съобщил незабавно и доброволно на органите на властта за дадения от него подкуп. Това той е сторил далеч след като е имал възможност да влезе в контакт с органите на властта. Дал подкупа на 26 декември 1977 г., той е подал молба до КАТ едва на 10 януари 1978 г.“. В сравнителноправен план множество законодателства (Беларус, Белгия, Латвия, Литва, Молдова, Русия, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан, Украйна, Франция) не предвиждат максимален срок, в който да бъде осъществено доброволното съобщаване с оглед отпадане на наказуемостта. Такъв е установен например в Армения (3 дни) и Испания (10 дни). Вж. Цагикян, С. Ш., А. В. Аюпян. Добровольное сообщение о даче взятки как основание для освобождения взяткодателя от уголовной ответственности. // Вектор науки ТГУ. Серия: Юридические науки, 2015, № 2, с. 53.

⁵⁰ Величков, Б. Подкупът. // Социалистическо право, 1959, № 10, с. 38.

⁵¹ Владимирев, Р. Подкупът според българското..., с. 185.

⁵² В този период въз основа на текста на закона се приема, че: „Поначало няма значение изтеклият период от време между момента на даване на подкупа и доброволното съобщаване на властта. Продължителността на този срок при наличието на възможност да съобщи на властта може да допринесе за изясняване на „доброволността“ на съобщението“. Михайлов, Д. Активен подкуп. // Бюлетин на Съюза на юристите в България, 1986, № 4–5, с. 78.

степен би се обезсмислило. Посоченото разбиране не съответства на същността на чл. 306 НК като поощрителна норма, тъй като съобщаването за престъплението след изтичането на продължителен период не би способствало изобщо или поне не във висока степен за постигането на целите на разпоредбата – своевременно разкриване на подкупа, отстраняване на последиците от него и реализиране на наказателната отговорност на извършителите, ако са налице предпоставките за това, съответно ненаказуемост на активно подкупилия при последващо положително поведение. Очевидно е, че например, ако е изтекла давността за наказателно преследване на пасивния подкуп, благоприятните последици от съобщаването за активния подкуп биха били силно ограничени. Изтъкнатото в теорията превантивно действие на отпадането на изискването за незабавност в периода 1982–2002 г.⁵³ не може да компенсира тези негативни последици.

На последно място, необходимо е **съобщаването да е осъществено доброволно**. Съгласно т. 16 от Постановление № 8 от 30.11.1981 г. по н. д. № 10/81 г. на Пленума на ВС: „Доброволно съобщаване на властта е налице, когато деецът писмено или устно по собствено желание уведоми милицията, прокуратурата, съда или друг държавен орган за извършеното от него престъпление“. Употребената от Върховния съд формулировка „по собствено желание“ не внася достатъчно яснота относно тази предпоставка. На първо място, наречието „доброволно“ принципно насочва към отсъствието на задължение за съобщаването. Този критерий обаче е неприложим, тъй като се касае до съобщаване за престъпление, извършено от самото лице, а задължението по чл. 205, ал. 1 НПК (което е „обществено“)⁵⁴ не може да обхваща хипотезите на самоуличаване. Същата особеност е налице и при две от хипотезите с важно практическо значение – съобщаването под формата на свидетелски показания или на

обяснения на обвиняем, когато активно подкупилият е бил привлечен като такъв. Даването на показания от свидетеля поначало е процесуално задължение, но той не е длъжен да дава показания по въпроси, отговорите на които биха го уличили в извършване на престъпление⁵⁵. От своя страна, обвиняемият има процесуално право да дава или да откаже да дава обяснения (включително да направи самопризнание), което упражнява по собствена преценка⁵⁶.

Следователно наличието на задължение не може да бъде определящо за доброволността на съобщаването, което насочва към необходимостта от формулирането на други критерии. В теорията и съдебната практика са предложени редица такива: субектът, от когото произтича инициативата за съобщаването; дали компетентните органи разполагат с данни за престъплението и дееца; наличието на образувано наказателно производство за подкупа и стадият, в който то се намира; знанието на дееца за същото; процесуалното му качество към момента на съобщаването; мотивите за съобщаването. Посочва се, че: „Това съобщение може да стане устно или писмено от самия гражданин, дал подкуп, и не анонимно. Към това съобщение той трябва да е пристъпил доброволно – значи то да е израз на неговото съзнание за престъпния характер на извършеното от него под силата на изнудването и на желанието му да се бори против това“⁵⁷; „Далият подкупа се освобождава от наказание и ако незабавно и доброволно е съобщил на властта. Доброволно е направеното по негова инициатива съобщение. Ако той е уведомил властта, без да знае, че престъплението е разкрито, наказателната му отговорност остава – няма предизвестяване, тъй като властта е вече в течение на престъплението“⁵⁸; „Съобщаването е *доброволно*, когато е резултат на мотиви, несвързани с фактори, които в съзнанието на дееца са такива, че изключват възможността му за друг избор. Няма да бъде доб-

⁵³ Посочва се, че: „С изменението на чл. 306, б. „б“ НК бе отговорено на една практическа потребност – да не се поставят излишни пречки за възможността и желанието на този, който е дал подкупа, да изобличи корумпираното длъжностно лице. Отмененото изискване за незабавност беше една такава пречка. Сега всеки получател на подкуп трябва да съобщава, че може да бъде разкрит от даващия, макар и в един по-късен момент и наказателна отговорност ще понесе само той“. – **Панев, Б., М. Червеняков**. Изменения по чл. 301–307 и новия чл. 225б НК. // *Социалистическо право*, 1982, № 8, с. 10.

⁵⁴ Разпоредбата предвижда, че: „Когато узнаят за извършено престъпление от общ характер, гражданите са обществено задължени да уведомят незабавно орган на досъдебното производство или друг държавен орган“.

⁵⁵ Чл. 121, ал. 1 НПК.

⁵⁶ Чл. 55, ал. 1 НПК.

⁵⁷ **Бузов, В.** Цит. съч., с. 23.

⁵⁸ **Величков, Б.** Цит. съч., с. 38.

роволно съобщението, когато се касае до показание, дадено при едно вече започнало разследване или следствие, ако на дееца е известно, че длъжностното лице е признало престъплението или че последното е вече разкрито⁵⁹; „Не е налице незабавно и доброволно съобщаване на властта за дадения подкуп, когато съобщаването е направено ... не със съзнанието, че по такъв начин ще съдейства за успешната борба с корупцията сред длъжностните лица, а да удовлетвори чувството си на мъст срещу получило подкупа длъжностно лице“⁶⁰; „Поначало това съобщаване следва да стане по инициатива на далия подкупа. Но съобщаването, направено по покана на съответните органи на властта, също изключва наказуемостта. Достатъчно е далият подкупа да е направил съобщението доброволно. Няма да е така, ако той, призован като свидетел по делото за подкуп, е дал положителни показания, но не доброволно, а в резултат на това, че е бил разобличен от събраните по делото доказателства“⁶¹; „Инициативата за съобщението на органите на властта може също да не изхожда от самия престъпен деец, а от други лица, които са негови роднини, близки или приятели. Във всички случаи обаче тя не може да принадлежи на официални длъжностни лица. Още по-малко съобщението е „доброволно“, ако е изнудено или изтръгнато със заплахи за разобличаване, задържане или подвеждане под отговорност. Съобщението не е доброволно и когато е направено от дееца, след като е разбрал за започнатото следствие и иска да създаде впечатление за разкаяние. Най-сетне, то не е доброволно и когато е направено по искане на следователя“⁶²; „доброволното съобщаване на властта не е изключено и ако извършеният активен подкуп, включително и неговият субект, е известен на съответните органи, но деецът направи съответното заявление пред тях, без да има представи за този факт ... няма никакви формални пречки всяко трето лице, в това число и длъжностното, да допринесе чрез склоняване или улесняване за извършване от дееца на предписаното в стимулиращата норма поведение. Същото се отнася и за случаите, когато длъжностното лице е официалният орган на

власт“⁶³; „Доброволното“ съобщаване изисква деецът да не го е сторил под чуждо влияние“⁶⁴.

Констатираните противоречия предопределят важното значение на въпроса за доброволността по смисъла на чл. 306 НК. На първо място, считаме, че **под никаква форма в критерия за определяне на нейното наличие не следва да присъстват мотивите за съобщаването**. Законът не поставя никакви изисквания в тази насока. Съобщаването може да бъде доброволно, независимо дали е направено, за да се предизвика отпадане на наказуемостта на деянието, от разкаяние, от желание да се съдейства за разкриването на пасивния (а и на самия активен) подкуп, за да се отмъсти на получилия подкупа и т.н. Доколкото отсъства външно неправомерно (физическо или психическо) въздействие, в този аспект съобщаването е доброволно.

На второ място, **критерият не следва да включва и обстоятелствата дали компетентните органи разполагат с данни за деянието и дееца, както и дали е образувано наказателно производство за подкупа и в кой стадий се намира то**. Въпреки че становището за относимостта на тези обстоятелства към поставения проблем донякъде съответства на една от целите, преследвани чрез чл. 306 НК – да се повиши и улесни разкриваемостта на пасивните подкупи, то не се основава на закона, който не предвижда такива изисквания. Ако законодателят е искал да обвърже съобщаването за подкупа с незнанието за него до този момент от компетентните органи, това би било изрично указано. Противното разбиране води до последици, които не могат да бъдат приети за уместни – (не)наказуемостта на активно подкупилия се обуславя от фактори, стоящи извън неговото поведение. Така например, ако лицето, поискало подкупа, веднага след деянието направи признание пред органите на властта, или същите, независимо по какъв начин (чрез своевременно получаване на данни от свидетел, използване на специални разузнавателни средства и т.н.), узнаят за подкупа при самото му извършване или непосредствено след него, за активно подкупилия става невъзможно да попадне в хипотезата на чл. 306 НК. Поради тези съобра-

⁵⁹ **Ненов, И.** Наказателно право..., с. 248–249.

⁶⁰ Решение № 599 от 25.12.1978 г. на ВС по н. д. № 631/78 г., II н. о. Така и **Михайлов, Д.** Активен подкуп..., с. 78; **Рушанова, В.** Цит. съч., с. 367.

⁶¹ **Петров, В.** Наказателно право на НРБ. С.: Министерство на вътрешните работи, Управление „Кадри“, 1985, с. 303.

⁶² **Михайлов, Д.** Активен подкуп..., с. 77–78.

жения посоченото разбиране не се основава на нито една от предпоставките по чл. 306 НК, а визира трета хипотеза, която обаче би могла да намери единствено изричен законодателен израз, както е например в чл. 292, ал. 1, т. 2 НК: „За престъпление по чл. 290 и 291 наказуемостта отпада: ... 2. когато лицето се отрече пред надлежния орган от своето лъжливо свидетелствуване, превод, тълкуване или заключение до влизане на присъдата или решението в сила *и преди да е възбудено срещу него наказателно преследване за това*“ (к. н.). На същото основание образуването на производство не би могло да изключи доброволността. Наличието на висящо производство и стадият, в който то се намира, имат значение за друга предпоставка по чл. 306 НК – незабавността, но не и за доброволността. Впрочем това значение е косвено, нерешаващо, защото са мислими хипотези, при които незабавно съобщаване е възможно дори в съдебната фаза на производство, провеждано при условията на чл. 269, ал. 3 НПК, например, ако непосредствено след извършването на деянието, активно подкупилият е изпаднал във фактическа невъзможност да съобщи за същото (поради здравословни причини, невъзможност за свободно придвижване в пространството и прочие). При такива обстоятелства е възможно изпълнение на предпоставките по чл. 306 НК дори след приключване на производството, но тази хипотеза има преимуществено теоретично значение.

Следващият критерий, широко застъпен в теорията, е **процесуалното качество на дееца към момента на съобщаването**. Следва да бъде споделено становището на някои от цитираните автори, съгласно което принципно доброволност по смисъла на чл. 306 НК не може да бъде налице, ако активно подкупилият вече е привлечен като свидетел или като обвиняем за съответното деяние и съобщава за същото под формата на показания, съответно обяснения. Въпреки това от така формулираното положение са

възможни и известни изключения. Основание за това становище е вероятността активно подкупилият да е бил привлечен като свидетел или обвиняем, непосредствено след като е извършил деянието, поради което да е било невъзможно да съобщи доброволно и незабавно, дори да е искал да го направи. Следователно, ако в посочената хипотеза той признае за подкупа при разпита си непосредствено след привличането, предпоставката по чл. 306 НК ще бъде изпълнена, защото е налице доброволност, а предвид особеностите на случая – и незабавност.

Представените разсъждения насочват към извода относно водещия критерий за доброволността – **наличието на въздействие от страна на компетентен орган**. С формулираното по-горе изключение, ако съобщаването се осъществява в рамките на процедура, инициирана от съответния орган (разпит на свидетел/обвиняем, предварителна проверка по чл. 145 ЗСВ), то не е доброволно по смисъла на чл. 306 НК, т.е. основно значение има **откого произтича инициативата за съобщаването**. Ако деецът по собствен почин е влязъл в контакт с компетентния орган, а не е бил призован, предпоставката ще е изпълнена. При съобщаване, направено в резултат на въздействието на лице, което няма съответното длъжностно качество (например близък на дееца), доколкото това въздействие е било правомерно (а не е придружено например със заплаха или принуда), отново ще бъде налице доброволност. Поради тези съображения, ако деецът е привлечен като свидетел или обвиняем, но съобщи за подкупа, преди да е узнал за процесуалното си качество, наказуемостта може да отпадне.

Изложеното позволява да бъдат формулирани изводи по въпроса доколко е целесъобразно изменението на чл. 306 НК от 2002 г., с което се изисква кумулативното наличие на изнудване и на доброволно и незабавно съобщаване. Счита се, че това решение на законодателя **следва да бъде подкрепено**⁶⁵, тъй като изнудването

⁶³ **Владимиров, Р.** Подкупът според българското..., с. 182–183.

⁶⁴ **Диков, Е.** (съст.) Цит. съч., с. 438. Така и **Цветанова, П.** Цит. съч., с. 32. В съветската литература е изразено становището, че съобщението трябва да бъде направено „не във връзка с разпита“. – Вж. **Шаргородский, М. Д., Н. А. Беляев.** (ред.) Комментарий к Уголовному кодексу РСФСР 1960 г. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1962, с. 316.

⁶⁵ Относно аргументите за противоположното становище вж. **Велчев, Б.** Проблеми на наказателната..., с. 223–224. В Доклада за прилагането на закона и за дейността на прокуратурата и на разследващите органи през 2017 г. (достъпен на адрес https://www.prb.bg/media/filer_public/99/95/9995681f-b103-4140-956f-18bf3c8e94fb/GD%20-%202017%20-%20PRB.pdf (към 30.10.2018 г.) също се посочва, че: „По отношение на практическите проблеми при разследване на корупционните престъпления, запазват актуалност предложените в предходния доклад промени, свързани със създаване на стимулираща последващото добросъвестно поведение изключваща наказуемостта уредба – за лицето, дало подкуп, ако доброволно е съобщило за това, макар и не незабавно, включително и когато не е било изнудвано“ (с. 17).

към подкуп е единствената от двете предпоставки, която е от естество сама по себе си да обуслови ненаказуемост⁶⁶. Доброволното и незабавно съобщаване за извършено престъпление, макар да способства своевременното и успешно разследване и на друго предполагаемо престъпление – пасивен подкуп, и колкото и да е важно в тази насока⁶⁷, не може да има за последица ненаказуемост на тежко престъпление, каквото е активният подкуп, а следва да се отчита само като смекчаващо вината обстоятелство. В противен случай би било налице съществено негативно влияние върху превантивното действие на разпоредбите, установяващи наказуемост на активния подкуп⁶⁸. Дори деецът наистина да е „осъзнал необходимостта от своевременно разобличаване на длъжностното лице, което взема подкуп“ и да „подпомага следствените и съдебни органи в борбата за изкореняване на този род престъпност“⁶⁹, тези обстоятелства не променят факта, че се касае единствено до признание за извършено престъпление. С оглед защитата на интересите на държавата в сферата на наказателната репресия, изключване на наказуемостта в такива хипотези НК предвижда изключително рядко, и то при наличие на допълнителни предпоставки⁷⁰.

Срещу изискването за кумулативно наличие на двете предпоставки по чл. 306 НК би могло да се възрази, че стеснява прекомерно приложното поле на разпоредбата. Следва да се отчете, че целта на разглежданото правило не е да обхване

максимално широк кръг случаи, а само тези, при които са налице основателни причини за отпадане на наказуемостта. Въпреки силния интерес на държавата от разкриването на пасивните подкупи, предвиждането на ненаказуемост на тежко престъпление при съобщаване за същото от дееца без допълнителни изисквания е подход, който поради последиците си върху наказателната репресия следва да бъде прилаган в крайно ограничен кръг случаи, и включването на активния подкуп в него е дискуссионно. Освен това, дори във варианта си от периода 1968–2002 г. разпоредбата има ограничено значение за повишаване на разкриваемостта на пасивните подкупи⁷¹. Интерес в тази връзка представлява и едно предложение за изменение на законодателството, което е направено само пет години след приемането на НК, но никога не бива възприето – да бъде предвиден текст, преследващ недоносителството за подкуп⁷².

Друго основание, поради което действащата уредба следва да бъде подкрепена, са сериозните практически затруднения, които биха възникнали при **отграничаването на наказуемата провокация към пасивен подкуп от ненаказуемото доброволно и незабавно съобщаване за подкупа в хипотезата, при която активно подкупилият не е бил изнуден**⁷³. Възстановяването на доброволното и незабавно съобщаване за подкупа като самостоятелно основание за ненаказуемост би изключило не само изискването извършилият активен подкуп да е бил изну-

⁶⁶ Както се изтъква в теорията: „За отпадане наказателната отговорност при активния подкуп законодателят е имал предвид фактическата и правната зависимост, в която може да изпадне определен гражданин от длъжностното лице поради това, че от последното може да зависи решаването на интересувания го въпрос“. – **Данаилов, М.** Преглед на съдебната практика по някои въпроси на престъплението „подкуп“ – чл. 301–307а от НК. // *Правна мисъл*, 1991, № 3, с. 79. Посочва се също, че за прилагането на чл. 306 НК следва „категорично да се установи, че изнуденият е изпаднал във фактическа или правна зависимост от съответното длъжностно лице, при което са били застрашени негови правноохраняеми интереси и права“. – **Диков, Е.** (съст.) Цит. съч., с. 438.

⁶⁷ Вж. в тази връзка **Драгнев, Д.** Учебно пособие по наказателно право (За ЦСППП при Академията на МВР). С.: Министерство на вътрешните работи, Академия, 2003, с. 504.

⁶⁸ В този смисъл **Рупчев, Г.** Анализ на материалното наказателно законодателство с оглед на ефективността му в борбата с корупцията. // *Противодействие на корупцията и съдебната система. Прокуратурата – състояние и законодателни проблеми*. С.: Асоциация „Прозрачност без граници“, 2004, с. 116.

⁶⁹ **Байчев, И.** Цит. съч., с. 95.

⁷⁰ Вж. например чл. 321, ал. 4 НК: „Не се наказва участник в групата, ако доброволно се предаде на органите на властта и разкрие всичко, което му е известно за групата, преди да е извършено от него или от нея престъпление“.

⁷¹ Вж. **Каракашев, В.** Цит. съч., с. 62; **Панев, Б.** Ефективност на основните наказателноправни норми за борба с корупцията. Криминологическа оценка. // *Криминологически проблеми*. София: Наука и изкуство, 1984, с. 82.

⁷² Вж. **Каракашев, В.** Цит. съч., с. 62.

⁷³ Вж. **Владимиров, Р.** Подкупът според българското..., с. 181–182: „не трябва да се изключва възможността под прикритието на „доброволно“ съобщаване на властта да се осъществи съставът на провокацията към подкуп (чл. 307, ал. 1 НК)“.

ден, но и изискването инициативата за подкуп да не е дошла от него, а от другата страна, т.е. от длъжностното лице⁷⁴. В резултат на това в случаите, при които инициативата произтича от активно подкупилия, единствените разлики с провокацията биха се отнасяли до момента, в който той е взел решението да съобщи на властта – дали преди, или след обещаването/предлагането/даването на подкупа, и съответно до преследваната цел – дали да навреди по смисъла на чл. 307 НК на пасивно подкупения, или единствено да го мотивира да извърши или да не извърши действието по служба⁷⁵.

В заключение можем да обобщим че, разпоредбата на чл. 306 НК има съществено значение за превенцията и борбата срещу престъпността, в частта срещу подкупа. Измененията от 2002 г. следва да бъдат подкрепени като създаващи баланс между целите на чл. 306 НК, от една страна, и интереса на държавата да осъществи наказателна репресия спрямо извършителите на активен подкуп, от друга.

БИБЛИОГРАФИЯ

Арнаудов, Х. С. Пълно събрание на Държавните закони, устави, наставления и високи заповеди на Османската империя. Том IV. С.: Книгопечатница „Янко С. Ковачев“, 1887. // **Arnaudov, H. S.** Palno sabranie na Darzhavnite zakoni, ustavi, nastavlenia i visoki zapovedi na Osmanskata imperia. Tom IV. S.: Knigopechatnitsa „Yanko S. Kovachev“, 1887.

Бабаева, Э. У., А. М. Багмет, В. В. Бычков, Н. В. Кручинина. Расследование взяточничества. Учебно-

методическое пособие. М.: Академия Следственного комитета Российской Федерации, 2014. // **Babaeva, I. U., A. M. Bagmet, V. V. Bychkov, N. V. Kruchinina.** Rassledovanie vzyatochnichestva. Uchebno-metodicheskoe posobie. M.: Akademia Sledstvennogo komiteta Rossiyskoy Federatsii, 2014.

Байчев, И. Ненаказуемост на активния подкуп по чл. 263 НК. // *Правна мисъл*, 1961, № 2. // **Baychev, I.** Nenakazuemost na aktivnia podkup po chl. 263 NK. // *Pravna misal*, 1961, № 2.

Богданов, Б. В. Провокатори и агент-провокатори. // *Полицай. Списание за полицейска просвета*, 1942 (XIV), № 7. // **Bogdanov, B. V.** Provokatori i agent-provokatori. // *Politsay. Spisanie za politseyska prosveta*, 1942 (XIV), № 7.

Бойчева, А. Последващото положително поведение като социално и юридическо основание за отпадане или смекчаване на наказателната отговорност. // *Социалистическо право*, 1983, № 10. // **Boycheva, A.** Posledvashtoto polozhitelno povedenie kato sotsialno i yuridicheskoo osnovanie za otpadane ili smekhchavane na nakazatelnata otgovornost. // *Sotsialisticheskoo pravo*, 1983, № 10.

Бузов, В. Престъпления по служба (Чл. чл. 255–269 от НЗ). // *Социалистическо право*, 1954, № 6. // **Vuzov, V.** Prestaplenia po sluzhba (Chl. chl. 255–269 ot NZ). // *Sotsialisticheskoo pravo*, 1954, № 6.

Вакарелски, И. Криминалистика (Отделни лекции). С.: Софийски университет „Климент Охридски“, 1965. // **Vakarelski, I.** Kriminalistika (Otdelni lektсии). S.: Sofiyski universitet „Kliment Ohridski“, 1965.

Вакарелски, И. Методика на разследване на подкуп. // *Годишник на Софийския университет. Юридически факултет*. Том LIV, книга II, 1963. С.: Държавно издателство „Наука и изкуство“, 1963. // **Vakarelski, I.** Metodika na razsledvane na podkup. // *Godishnik na Sofiyskia universitet. Yuridicheskii fakultet*. Tom LIV, kniga II, 1963. S.: Darzhavno izdatelstvo „Nauka i izkustvo“, 1963.

⁷⁴ Поискването на подкупа от длъжностното лице изключва провокацията към подкуп. – Вж. **Илкова, Р.** (съст.) Цит. съч., с. 594–596; **Панова, П., Р. Илкова** (съст.) Цит. съч., с. 607–608, 641–645, 655–662.

⁷⁵ Относно тези институти вж. по-подробно **Гиргинов, А.** Провокацията към престъпление. // *Социалистическо право*, 1984, № 1, с. 59–66; **Марков, Р.** Правна същност и наказуемост на провокацията към престъпление. // *Съвременен право*, 1995, № 6, с. 47–60; **Гиргинов, А.** Провокативно участие в умишлена престъпна дейност. // *Правна мисъл*, 1999, № 4, с. 47–62; **Гиргинов, А.** Съучастие и провокация. // *Годишник на Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“*. Том VI. Варна: Университетско издателство „Черноризец Храбър“, 2000, с. 155–184; **Хинова, Т.** Някои аспекти..., с. 514; **Владимиров, Р.** Новите разпоредби в НК за противодействие срещу подкупа (продължение от бр. 1/2002 г.). // *Административно правосъдие*, 2002, № 2, с. 26–34; **Цветанова, П.** Цит. съч., с. 28–30; **Михайлов, Д.** Нови положения в особената част на Наказателния кодекс. С.: Сиела, 2003, с. 199–204; **Михайлов, Д.** Промените в състава на провокацията към подкуп. // *Апис – Време*, 2003; **Велчев, Б.** Проблеми на наказателната..., с. 224–230. В по-старата съдебна практика се приема, че: „Отговорността на виновния не отпада поради това, че дарът му е даден, за да бъде уличен в престъпление“. Вж. **Николов, И.** Наказателният закон според тълкувателните решения на Върховния касационен съд от 1896–1945 год. Част III..., с. 377–378. Вж. също **Ников, Н. К.** Ръководство по особената част на българския Наказателен закон. За нарушенията и техните наказания. С.: Народна печатница „Витоша“, 1924, с. 278; **Долапчиев, Н.** Наказателно право. Том I. Обща част. Четвърто преработено издание. С.: Печатница С. М. Стайков, 1936, с. 392–393; **Капелков, С.** Правното значение на действията извършвани от страна на публичната власт, с които същата понякога улеснява извършване на престъплението „даване подкуп“. // *Адвокатски преглед*, 1939 (XIX), № 18, с. 246–249; **Богданов, Б. В.** Провокатори и агент-провокатори. // *Полицай. Списание за полицейска просвета*, 1942 (XIV), № 7, с. 204–206.

Величков, Б. Подкупът. // *Социалистическо право*, 1959, № 10. // **Velichkov, V.** Podkupat. // *Sotsialisticheskoto pravo*, 1959, № 10.

Велчев, Б. За разкриването на корупционни престъпления. // *De Jure*, 2017, № 2. // **Velchev, B.** Za razkrivaneto na korupsionni prestaplenia. // *De Jure*, 2017, № 2.

Велчев, Б. Наказателно-правни аспекти на корупцията. В: Антикорупция. Учебно помагало. Второ издание. С.: Коалиция 2000, 2003. // **Velchev, B.** Nakazatelno-pravni aspekti na korupsiyata. V: Antikorupsia. Uchebno pomagalo. Vtoro izdanie. S.: Koalitsia 2000, 2003.

Велчев, Б. Проблеми на наказателната политика в Република България. С.: Сиела, 2012. // **Velchev, B.** Problemi na nakazatelnata politika v Republika Bulgaria. S.: Siela, 2012.

Владимиров, Р. Новите разпоредби в НК за противодействие срещу подкупа. // *Административно правосъдие*, 2002, № 1. // **Vladimirov, R.** Novite razporedbi v NK za protivodeystvie sreshthu podkupa. // *Administrativno pravosadie*, 2002, № 1.

Владимиров, Р. Новите разпоредби в НК за противодействие срещу подкупа (продължение от бр. 1/2002 г.). // *Административно правосъдие*, 2002, № 2. // **Vladimirov, R.** Novite razporedbi v NK za protivodeystvie sreshthu podkupa (prodalzhenie ot br. 1/2002 g.). // *Administrativno pravosadie*, 2002, № 2.

Владимиров, Р. Отново за подкупа и за действието или бездействието по служба във връзка с него. // *Съвременно право*, 1991, № 3. // **Vladimirov, R.** Onovo za podkupa i za deystvieteto ili bezdeystvieteto po sluzhba vav vrazka s nego. // *Savremenno pravo*, 1991, № 3.

Владимиров, Р. Подкупът според българското наказателно право. С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1992. // **Vladimirov, R.** Podkupat spored balgarskoto nakazatelno pravo. S.: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 1992.

Владимиров, Р. Подкупът, съучастието и усложнената престъпна дейност. // *Годишник на Департамент „Право“ на Нов български университет*, 2016. Година пета. С.: Нов български университет, 2017. // **Vladimirov, R.** Podkupat, sauchastieteto i uslozhnenata prestapna deynost. // *Godishnik na Departament „Pravo“ na Nov balgarski universitet*, 2016. Godina peta. S.: Nov balgarski universitet, 2017.

Владимиров, Р. Специфични юридически характеристики на престъплението подкуп. // *Годишник на Департамент „Право“ на Нов български университет*, 2015. Година четвърта. С.: Нов български университет, 2016. // **Vladimirov, R.** Spetsifichni yuridicheski karakteristiki na prestaplenieto podkup. // *Godishnik na Departament „Pravo“ na Nov balgarski universitet*, 2015. Godina chetvarta. S.: Nov balgarski universitet, 2016.

Вучков, В. Престъпления с корупционен елемент и наказателно-процесуални способности за разследването им. // *Общество и право*, 2007, № 3. // **Vuchkov, V.** Prestaplenia s korupsionen element i nakazatelno-protsesualni sposobi za razsledvaneto im. // *Obshtestvo i pravo*, 2007, № 3.

Вучков, В. Престъпления с корупционен елемент и наказателно-процесуални способности за разследването им (продължение от бр. 3). // *Общество и право*, 2007, № 4. // **Vuchkov, V.** Prestaplenia s korupsionen element i nakazatelno-protsesualni sposobi za razsledvaneto im (prodalzhenie ot br. 3). // *Obshtestvo i pravo*, 2007, № 4.

Вышинская, З. А., М. М. Исаев, А. А. Пионтковский, Б. С. Утевский, В. И. Загородниковым, Н. А. Курляндским. Советское уголовное право. Часть особенная. Общая редакция учебника проф. А. А. Герцензона и доцента З. А. Вышинской. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1951. // **Vyshinskaya, Z. A., M. M. Isaev, A. A. Piontkovskiy, B. S. Utevskiy, V. I. Zagorodnikovym, N. A. Kurlyandskim.** Sovetskoe ugovolnoe pravo. Chasty osobennaya. Obshchaya redaktsia uchebnika prof. A. A. Gertsenzona i dotsenta Z. A. Vyshinskoy. M.: Gosudarstvennoe izdatelystvo yuridicheskoy literatury, 1951.

Георгиев, И. П., А. И. Икономов. Закон за наказателното съдопроизводство с всички изменения до 1935 г. вкл. Наредба за користните престъпления. Наредба за изменение и допълнение на Закона за защита на държавата. Пълни текстове, практика на Върховния касационен съд и коментари. С.: Печатница „Древна България“, 1935. // **Georgiev, I. P., A. I. Ikonov.** Zakon za nakazatelnoto sadoproizvodstvo s vsichki izmenenia do 1935 g. vkl. Naredba za koristnite prestaplenia. Naredba za izmenenie i dopalnenie na Zakona za zashtita na darzhavata. Palni tekstove, praktika na Varhovnia kasatsionen sad i komentarii. S.: Pechatnitsa „Drevna Bulgaria“, 1935.

Гиргинов, А. Провокативно участие в умислена престъпна дейност. // *Правна мисъл*, 1999, № 4. // **Girginov, A.** Provokativno uchastie v umishlena prestapna deynost. // *Pravna misal*, 1999, № 4.

Гиргинов, А. Провокацията към престъпление. // *Социалистическо право*, 1984, № 1. // **Girginov, A.** Provokatsiyata kam prestaplenie. // *Sotsialisticheskoto pravo*, 1984, № 1.

Гиргинов, А. Съучастие и провокация. В: Годишник на Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“. Том VI. Варна, Университетско издателство „Черноризец Храбър“, 2000. // **Girginov, A.** Sauchastie i provokatsia. V: Godishnik na Varnenskiya svobodnen universitet „Chernorizets Hrabar“. Tom VI. Varna, Universitetsko izdatelstvo „Chernorizets Hrabar“, 2000.

Голубов, А. Наказателен закон. Текстове, законодателни материали, изчерпателен книгопис, пълен сборник на съдебната практика от влизането на закона в сила до 31 декември 1938 г. Том IX (чл. чл. 418–544). С.: Печатница „Култура“, 1940. // **Golyubov, A.** Nakazatelen zakon. Tekstove, zakonodatelni materiali, izcherpatelen knigopis, palen sbornik na sadebnata praktika ot vliزانeto na zakona v sila do 31 dekemvriy 1938 g. Tom IX (chl. chl. 418–544). S.: Pechatnitsa „Kultura“, 1940.

Голубов, А. Наказателен закон. Текстове, законодателни материали, изчерпателен книгопис, пълен сборник на съдебната практика от влизането на закона в сила до 31 декември 1938 г. Том II (чл. чл. 71–192). С.,

1939. // **Golyubov, A.** Nakazatelen zakon. Tekstove, zakonodatelni materiali, izcherpatelen knigopis, palen sbornik na sadebnata praktika ot vliزانeto na zakona v sila do 31 dekemvriy 1938 g. Tom II (chl. chl. 71–192). S., 1939.

Господинов, А. Подкуп – чл. 428 и 429 н. з. // *Общински преглед*, 1931 (XIII), № 14. // **Gospodinov, A.** Podkup – chl. 428 i 429 n. z. // *Obshtinski pregled*, 1931 (XIII), № 14.

Груев, Л. Понятието „корупция“. // *Съвременно право*, 1999, № 2. // **Gruev, L.** Ponyatiето „koruptsia“. // *Savremenno pravo*, 1999, № 2.

Груев, Л. Правното понятие за корупция. В: *Антикорупция. Учебно помагало*. С.: Коалиция 2000 и Център за изследване на демокрацията, 2000. // **Gruev, L.** Pravnoto ponyatie za koruptsia. V: *Antikoruptsia*. Uchebno pomagalo. S.: Koalitsia 2000 i Tsentar za izsledvane na demokratsiyata, 2000.

Груев, Л., Б. Велчев. Наказателно-правни аспекти в борбата срещу корупцията. С.: Коалиция 2000, 2000. // **Gruev, L., B. Velchev.** Nakazatelno-pravni aspekti v borbata sreshu koruptsiyata. S.: Koalitsia 2000, 2000.

Данаилов, М. Преглед на съдебната практика по някои въпроси на престъплението „подкуп“ – чл. 301–307а от НК. // *Правна мисъл*, 1991, № 3. // **Danailov, M.** Pregled na sadebnata praktika po nyakoi vaprosi na prestaplenieto „podkup“ – chl. 301–307a ot NK. // *Pravna misal*, 1991, № 3.

Диков, Е. (съст.) Методики за разследване на престъпления. Следствена практика. Сборник. Том I. С.: Национална следствена служба, 2005. // **Dikov, E.** (sast.) Metodiki za razsledvane na prestaplenia. Sledstvena praktika. Sbornik. Tom I. S.: Natsionalna sledstvena sluzhba, 2005.

Долапчиев, Н. Може ли да се извърши подкуп по чл. 428 Н.З. чрез безплатното отдаване на една проститутка? // *Юридическа мисъл*, 1930 (XI), № 6. // **Dolapchiev, N.** Mozhe li da se izvarshi podkup po chl. 428 N.Z. chrez bezplatnoto otdavane na edna prostitutka? // *Yuridicheska misal*, 1930 (XI), № 6.

Долапчиев, Н. Наказателно право. Том I. Обща част. Четвърто преработено издание. С.: Печатница „С. М. Стайков“, 1936. // **Dolapchiev, N.** Nakazatelno pravo. Tom I. Obshta chast. Chetvarto preraboteno izdanie. S.: Pechatnitsa „S. M. Staykov“, 1936.

Драгнев, Д. Учебно пособие по наказателно право (За ЦСППП при Академията на МВР). С.: Министерство на вътрешните работи, Академия, 2003. // **Dragnev, D.** Uchebno posobie po nakazatelno pravo (Za TsSPPP pri Akademiyata na MVR). S.: Ministerstvo na vatreshnite raboti, Akademia, 2003.

Думанов, Н. Н. Активният подкуп – чл. 146 от Наказателния закон. // *Правна мисъл*, 1937 (III), № 8. // **Dumanov, N. N.** Aktivniyat podkup – chl. 146 ot Nakazatelnia zakon. // *Pravna misal*, 1937 (III), № 8.

Дюгмеджиев, Л. Несъобразността в Закона за користните престъпления относно мярката за неотклонение. // *Правна мисъл*, 1937 (III), № 2. // **Dyugmedzhiev, L.** Nesaobraznostta v Zakona za koristnite prestaplenia

относно мярката за неотклонение. // *Правна мисал*, 1937 (III), № 2.

Есаков, Г. А. (ред.) Уголовный кодекс Российской Федерации. Постатейный комментарий. 7-е издание. Москва: Проспект, 2016. // **Esakov, G. A.** (red.) Ugolovnyy kodeks Rossiyskoy Federatsii. Postateynny kommentariy. 7-e izdanie. Moskva: Prospekt, 2016.

Игнатиев, С. Юриспруденция на Върховния касационен съд по углавните и фискалните закони, както и тия по военно-съдебното и други ведомства, несъдържащи се в първата част до края на 1926 г. – по законите от първата част само от 1926 год. II част. С.: Придворна печатница, 1927. // **Ignatiev, S.** Yurisprudentsia na Varhovnia kasatsionen sad po uglavnite i fiskalnite zakoni, kakto i tia po voenno-sadebnoto i drugi vedomstva, nesadarzhashti se v parvata chast do kraya na 1926 g. – po zakonite ot parvata chast samo ot 1926 god. II chast. S.: Pridvorna pechatnitsa, 1927.

Игнатиев, С. Юриспруденция на Върховния касационен съд. Решения и определения по всички закони през 1929, 1930 и 1931 години. IV част. С.: Придворна печатница, 1931. // **Ignatiev, S.** Yurisprudentsia na Varhovnia kasatsionen sad. Reshenia i opredelenia po vsichki zakoni prez 1929, 1930 i 1931 godini. IV chast. S.: Pridvorna pechatnitsa, 1931.

Икономов, Н. Н. Борба с користните престъпления по служба. // *Съдийски вестник*, 1941 (XXII), № 5. // **Ikonomov, N. N.** Borba s koristnite prestaplenia po sluzhba. // *Sadiyski vestnik*, 1941 (XXII), № 5.

Илкова, Р. (съст.) Длъжностни престъпления. Сборник съдебна практика 1955–2006. С.: Сиела, 2006. // **Ilkova, R.** (sast.) Dlazhnostni prestaplenia. Sbornik sadebna praktika 1955–2006. S.: Siela, 2006.

Илкова, Р. Корупционните престъпления в системата на българския Наказателен кодекс. // С.: Апис – Време, 2006. // **Ilkova, R.** Koruptsiionnite prestaplenia v sistemata na balgarskia Nakazatelen kodeks. // S.: Apis – Vreme, 2006.

Капелков, С. Правното значение на действията извършвани от страна на публичната власт, с които същата понякога улеснява извършване на престъплението „даване подкуп“. // *Адвокатски преглед*, 1939 (XIX), № 18. // **Kapelkov, S.** Pravnoto znachenie na deystviyata izvarshvani ot strana na publichnata vlast, s koito sashtata ponyakoga ulesnyava izvarshvane na prestaplenieto „davane podkup“. // *Advokatski pregled*, 1939 (XIX), № 18.

Каракашев, В. Подкупите и тенденциите в борбата с тях. // *Трудове на Научноизследователския институт по криминалистика и криминология*. Том III. С.: Министерство на вътрешните работи, Дирекция на Народната милиция, Научноизследователски институт по криминалистика и криминология, 1973. // **Karakashev, V.** Podkupite i tendentsiite v borbata s tyah. // *Trudove na Nauchnoizsledovatelския институт по kriminalistika i kriminologia*. Tom III. S.: Ministerstvo na vatreshnite raboti, Direktsia na Narodnata militsia, Nauchnoizsledovatelски институт по kriminalistika i kriminologia, 1973.

Коев, С., Ц. Ценков, В. Петров. Наказателно право на НРБ. Учебник за средното милиционерско училище и курсовете за подготовка и преподготовка на милиционери. Под общата редакция на В. Петров. С.: Висша специална школа „Георги Димитров“ – МВР, 1973. // **Koev, S., Ts. Tsenkov, V. Petrov.** Nakazatelno pravo na NRB. Uchebnik za srednoto militsionersko uchilishte i kursove za podgotovka i prepodgotovka na militsioneri. Pod obshtata redaktsia na V. Petrov. S.: Vissha spetsialna shkola „Georgi Dimitrov“ – MVR, 1973.

Костов, Д. Подкуп (чл. чл. 428 и 429 Н. З.). // *Общинска автономия*, 1928 (II), № 4. // **Kostov, D.** Podkup (chl. chl. 428 i 429 N. Z.). // *Obshtinska avtonomia*, 1928 (II), № 4.

Кошев, Г. А., Г. А. Николов. Закон за държавните служители. Наредба за користните престъпления по служба и Наказателен закон (Глава XXXIII). Престъпления по служба и адвокатско звание. Разяснени с практиката на Върховния касационен съд, Върховния административен съд и Върховната сметна палата, бюджетните постановления, текст и литература. С.: Печатница „Хр. Г. Данов“, 1941. // **Koshev, G. A., G. A. Nikolov.** Zakon za darzhavnite sluzhiteli. Naredba za koristnite prestaplenia po sluzhba i Nakazatelen zakon (Glava XXXIII). Prestaplenia po sluzhba i advokatsko zvanie. Razyasneni s praktikata na Varhovnia kasatsionen sad, Varhovnia administrativen sad i Varhovnata smetna palata, byudzhethnite postanovlenia, tekst i literatura. S.: Pechatnitsa „Hr. G. Danov“, 1941.

Кръстев, К. Някои аспекти на пасивния подкуп по чл. 301 НК. // *Социалистическо право*, 1985, № 7. // **Krastev, K.** Nyakoi aspekti na pasivnia podkup po chl. 301 NK. // *Sotsialisticheskoe pravo*, 1985, № 7.

Кучерявий, Н. П. Ответственность за взяточничество по советскому уголовному праву. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1957. // **Kucheryavyu, N. P.** Otvetstvennosty za vzyatochnichestvo po sovetskomu ugovolnomu pravu. M.: Gosudarstvennoe izdatelystvo yuridicheskoy literatury, 1957.

Кушниренко, С. П. Особенности расследования взяточничества. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт, Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2002. // **Kushnirenko, S. P.** Osobennosti rassledovania vzyatochnichestva. Uchebnoe posobie. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskiy yuridicheskii institut, Generalnoy prokuratury Rossiyskoy Federatsii, 2002.

Лист, Ф. Учебник по наказателно право. Особна част. С.: Книгоиздателство „Право“, 1920. // **List, F.** Uchebnik po nakazatelno pravo. Osobna chast. S.: Knigoizdatelstvo „Pravo“, 1920.

Макашвили, В. Г. Судебное рассмотрение дел о взяточничестве. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1954. // **Makashvili, V. G.** Sudebnoe rassmotrenie del o vzyatochnichestve. M.: Gosudarstvennoe izdatelystvo yuridicheskoy literatury, 1954.

Малчев, Д. Действието по служба във връзка с получен подкуп. // *Съвременно право*, 1990, № 1. //

Malchev, D. Deystviето po sluzhba vav vrazka s poluchen podkup. // *Savremenno pravo*, 1990, № 1.

Манев, Н. Наказателноправно законодателство срещу корупцията. // **Каменова, Ц.** (ред.) *Корупция. Правни средства за противодействие*. С.: Българска академия на науките, Институт за правни науки, 2003. // **Manev, N.** Nakazatelnopravno zakonodatelstvo sreshту koruptsiyata. // **Kamenova, Ts.** (red.) *Koruptsia. Pravni sredstva za protivodeystvie*. S.: Balgarska akademia na naukite, Institut za pravni nauki, 2003.

Манев, Н. Прокуратурата и борбата с корупцията в Република България. // *Право без граници*, 2004, № 3–4. // **Manev, N.** Prokuraturata i borbata s koruptsiyata v Republika Bulgaria. // *Pravo bez granitsi*, 2004, № 3–4.

Манев, Н. Прокуратурата на Република България и борбата с корупционната престъпност – състояние и законодателни проблеми. // *Противодействие на корупцията и съдебната система. Прокуратурата – състояние и законодателни проблеми*. С.: Асоциация „Прозрачност без граници“, 2004. // **Manev, N.** Prokuraturata na Republika Bulgaria i borbata s koruptsionnata prestapnost – sastoyanie i zakonodatelni problemi. // *Protivodeystvie na koruptsiyata i sadebnata sistema. Prokuraturata – sastoyanie i zakonodatelni problemi*. S.: Asotsiatsia „Prozrachnost bez granitsi“, 2004.

Манолев, Н. Записки по наказателно право. Из лекциите, четени в Полицейската школа при Дирекцията на полицията. Чл.чл. 98–182а. С.: Печатница на Дирекцията на полицията, 1926. // **Manolov, N.** Zapiski po nakazatelno pravo. Iz lektsiite, cheteni v Politseyskata shkola pri Direktsiyata na politsiyata. Chl.chl. 98–182a. S.: Pechatnitsa na Direktsiyata na politsiyata, 1926.

Марнинова, Г. Наказателноправни мерки за противодействие на корупцията. // *Да инвестираме в хората. Сборник обучителни материали*. С.: Българска академия на науките, Институт за правни науки, 2009. // **Marinova, G.** Nakazatelnopravni merki za protivodeystvie na koruptsiyata. // *Da investirame v horata. Sbornik obuchitelni materiali*. S.: Balgarska akademia na naukite, Institut za pravni nauki, 2009.

Марнинова, Г. Споразумението в българския наказателен процес. С.: Сиби, 2017. // **Marinova, G.** Sporazumenieto v balgarskia nakazatelen protses. S.: Sibi, 2017.

Марков, Р. Поощрителните норми в наказателното право на Европейския съюз. // *Правна мисъл*, 2013, № 4. // **Markov, R.** Pooshtritelnite normi v nakazatelnoto pravo na Evropeyskia sayuz. // *Pravna misal*, 2013, № 4.

Марков, Р. Поощрителните норми в наказателното право. С.: Фондация „Национална и международна сигурност“, 2001. // **Markov, R.** Pooshtritelnite normi v nakazatelnoto pravo. S.: Fondatsia „Natsionalna i mezhdunarodna sigurnost“, 2001.

Марков, Р. Правна същност и наказуемост на провокацията към престъпление. // *Съвременно право*, 1995, № 6. // **Markov, R.** Pravna sashtnost i nakazuemost na provokatsiyata kam prestaplenie. // *Savremenno pravo*, 1995, № 6.

Машков, С. А. Раскрытие и расследование фактов взяточничества с использованием результатов

оперативно-розыскной деятельности. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Иркутск, 2004. // **Mashkov, S. A.** Raskrytie i rassledovanie faktov vzyatochnichestva s ispolzovaniem rezulytatov operativno-rozysknoy deyatel'nosti. Dissertatsia na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskikh nauk. Irkutsk, 2004.

Мешков, Г. Т., К. Т. Мешков. Наръчен сборник по Закона за наказателното съдопроизводство и по: Наредба-закон за користните престъпления по служба; Закон за ограничение кражбите, убийствата, тежките телесни повреди и палежите; Закон за ограничение на престъпленията против личната и обществена безопасност; Закон за допълнение на Закона за ограничение на престъпленията против личната и обществена безопасност; Закон за подобрене земеделското производство и опазване полските имоти; Закон за търговията с външни платежни средства (с приложение: правилника за прилагането му и Наредба № 5 на Управителния съвет на Българската нар. банка одобрен от г. Министъра на финансите). Текстовете – юриспруденция – библиография. С.: Печатница „Братство“, 1940. // **Meshkov, G. T., K. T. Meshkov.** Narachen sbornik po Zakona za nakazatelnoto sadoproizvodstvo i po: Naredba-zakon za koristnite prestaplenia po sluzhba; Zakon za ogranichenie krazhbite, ubiystvata, tezhkite telesni povredi i palezhite; Zakon za ogranichenie na prestapleniyata protiv lichnata i obshtestvena bezopasnost; Zakon za dopalnenie na Zakona za ogranichenie na prestapleniyata protiv lichnata i obshtestvena bezopasnost; Zakon za podobrenie zemedelskoto proizvodstvo i opazvane polskite imoti; Zakon za targoviyata s vanshni platezhni sredstva (s prilozhenie: pravilnika za prilaganeto mu i Naredba № 5 na Upravitelnia savet na Balgarskata nar. banka одобрен от г. Ministara na finansite). Tekstove – yurisprudentsia – bibliografia. S.: Pechatnitsa „Bratstvo“, 1940.

Михайлов, В. Българска юриспруденция, 1927 (I), № 7. // **Mihaylov, V.** Balgarska yurisprudentsia, 1927 (I), № 7.

Михайлов, В. Българска юриспруденция, 1927 (I), № 9–10. // **Mihaylov, V.** Balgarska yurisprudentsia, 1927 (I), № 9–10.

Михайлов, Г., С. Бочев, И. Боев, К. Аврамов, Т. Стаматов, Й. Кунчев, Л. Начев, В. Цонев, В. Недев, Н. Нешев, П. Грозев, А. Новков. Криминалистика. Методика на разследване на отделни видове престъпления. С.: Висш институт „Георги Димитров“ – МВР, 1989. // **Mihaylov, G., S. Bochev, I. Boev, K. Avramov, T. Stamatov, Y. Kunchev, L. Nachev, V. Tsonev, V. Nedev, N. Neshev, P. Grozev, A. Novkov.** Kriminalistika. Metodika na razsledvane na otdelni vidove prestaplenia. S.: Vissh institut „Georgi Dimitrov“ – MVR, 1989.

Михайлов, Д. Активен подкуп. // *Бюлетин на Съюза на юристите в България*, 1986, № 4–5. // **Mihaylov, D.** Aktiven podkup. // *Vyuletin na Sayuza na yuristite v Bulgaria*, 1986, № 4–5.

Михайлов, Д. Нови положения в особената част на Наказателния кодекс. С.: Сиела, 2003. // **Mihaylov, D.** Novi polozhenia v osobenata chast na Nakazatelnia kodeks. S.: Siela, 2003.

Михайлов, Д. Нови форми на подкуп след последните изменения в НК. // С.: Апис – Време, 2003. // **Mihaylov, D.** Novi formi na podkup sled posledniete izmenenia v NK. // S.: Apis – Vreme, 2003.

Михайлов, Д. Пасивен подкуп. // *Бюлетин на Съюза на юристите в България*, 1986, № 3. // **Mihaylov, D.** Pasiven podkup. // *Vyuletin na Sayuza na yuristite v Bulgaria*, 1986, № 3.

Михайлов, Д. Проблеми на наказателното право. Особена част. С.: Сиела, 2008. // **Mihaylov, D.** Problemi na nakazatelnoto pravo. Osobena chast. S.: Siela, 2008.

Михайлов, Д. Проблеми при квалификацията на пасивния подкуп по НК на НР България. // *Лекции за следдипломна квалификация на юристи. Том XVII.* С.: Софийски университет „Св. Климент Охридски“, 1979. // **Mihaylov, D.** Problemi pri kvalifikatsiyata na pasivnia podkup po NK na NR Bulgaria. // *Lektsii za sleddiplomna kvalifikatsia na yuristi. Tom XVII.* S.: Sofiyski universitet „Sv. Kliment Ohridski“, 1979.

Михайлов, Д. Промените в състава на провокацията към подкуп. // С.: Апис – Време, 2003. // **Mihaylov, D.** Promenite v sastava na provokatsiyata kam podkup. // S.: Apis – Vreme, 2003.

Михайлов, Д., А. Стойнов. Наказателно право на Народна република България. Свищов: Печатна база на ВФСИ „Д. А. Ценов“ – Свищов, 1988. // **Mihaylov, D., A. Stoynov.** Nakazatelno pravo na Narodna republika Bulgaria. Svishtov: Pechatna baza na VFSI „D. A. Tsenov“ – Svishtov, 1988.

Мишев, В. Организация и методика на разследване на подкуп. С.: Висша специална школа „Георги Димитров“ – МВР, 1981. // **Mishev, V.** Organizatsia i metodika na razsledvane na podkup. S.: Vissha spetsialna shkola „Georgi Dimitrov“ – MVR, 1981.

Мышков, Я. Е. Взятничество: методика расследования преступлений. Харьков: Издательство «ФИНН», 2011. // **Myshkov, Ya. E.** Vzyatochnichestvo: metodika rassledovaniya prestupleniy. Harykov: Izdatelystvo «FINN», 2011.

Начев, Л., Янев, И. Актуални въпроси на борбата с корупцията. // *Служебен бюлетин. Министерството на вътрешните работи, Дирекция на Народната милиция*, 1986, № 5. // **Nachev, L., Yanev, I.** Aktualni vaprosi na borbata s koruptsiyata. // *Sluzheben byuletin. Ministerstvo na vatreshnite raboti, Direktsia na Narodnata militsia*, 1986, № 5.

Немировский, Э. Я. Советское уголовное право. Пособие к изучению науки уголовного права и действующего Уголовного кодекса СССР: ч. Общая и Особенная. Одесса: Вторая Государственная типография им. т. Ленина, 1924. // **Nemirovskiy, I. Ya.** Sovetskoe ugovolnoe pravo. Posobie k izucheniyu nauki ugovolnogo prava i deystvuyushchego Ugolovnogo kodeksa SSSR: ch. Obshtaya i Osobennaya. Odessa: Vtoraya Gosudarstvennaya tipografia im. t. Lenina, 1924.

Ненов, И. Наказателен закон и странични наказателни закони със систематичен синтез на юриспруденцията. Второ допълнено и преработено издание. С.: Държавно издателство „Наука и изкуство“, 1949. //

Nenov, I. Nakazatelen zakon i stranichni nakazatelni zakoni sas sistematischen sintez na yurisprudentsiyata. Vtoro dopalнено i preraboteno izdanie. S.: Darzhavno izdatelstvo „Nauka i izkustvo“, 1949.

Ненов, И. Наказателно право на Народна република България. Особена част. Том II. С.: Държавно издателство „Наука и изкуство“, 1959. // **Nenov, I.** Nakazatelo pravo na Narodna republika Bulgaria. Osobena chast. Tom II. S.: Darzhavno izdatelstvo „Nauka i izkustvo“, 1959.

Ненов, И. Наказателноправни методи за предотвратяване, ограничаване и възстановяване на вредите от престъплението. // *Правна мисъл*, 1969, № 6. // **Nenov, I.** Nakazatelnopravni metodi za predotvratyavane, ogranichavane i vazstanovyavane na vredite ot prestaplenieto. // *Pravna misal*, 1969, № 6.

Ненов, И., Ц. Ценков, В. Петров. Наказателно право на НРБ (особена част). Том I. Под научната редакция на член-кореспондент професор Костадин Лютов. С.: Висш институт „Г. Димитров“ – МВР, 1987. / **Nenov, I., Ts. Tsenkov, V. Petrov.** Nakazatelo pravo na NRB (osobena chast). Tom I. Pod nauchnata redaktsia na chlen-korespondent profesor Kostadin Lyutov. S.: Vissh institut „G. Dimitrov“ – MVR, 1987.

Ников, Н. К. Ръководство по особната част на българския Наказателен закон. Том I. С.: Печатница на Иван Г. Говедаров и С-ие, 1900. // **Nikov, N. K.** Rakovodstvo po osobnata chast na balgarskia Nakazatelen zakon. Tom I. S.: Pechatnitsa na Ivan G. Govedarov i S-ие, 1900.

Ников, Н. К. Ръководство по особната част на българския Наказателен закон. Том III. Пловдив: Печатница „Хр. Г. Данов“, 1915. // **Nikov, N. K.** Rakovodstvo po osobnata chast na balgarskia Nakazatelen zakon. Tom III. Plovdiv: Pechatnitsa „Hr. G. Danov“, 1915.

Ников, Н. К. Ръководство по особната част на българския Наказателен закон. Том I. Второ допълнено издание. С.: Народна печатница „Витоша“, 1922. // **Nikov, N. K.** Rakovodstvo po osobnata chast na balgarskia Nakazatelen zakon. Tom I. Vtoro dopalнено izdanie. S.: Narodna pechatnitsa „Vitosha“, 1922.

Ников, Н. К. Ръководство по особната част на българския Наказателен закон. За нарушенията и техните наказания. С.: Народна печатница „Витоша“, 1924. // **Nikov, N. K.** Rakovodstvo po osobnata chast na balgarskia Nakazatelen zakon. Za narusheniyata i tehните nakazania. S.: Narodna pechatnitsa „Vitosha“, 1924.

Николов, И. Наказателният закон според тълкувателните решения на Върховния касационен съд от 1896–1945 год. Част III (чл. чл. 319–544). Трето допълнено и поправено издание. С.: Печатница „Стопанско развитие“, 1946. // **Nikolov, I.** Nakazatelniyat zakon spored talkuvatelните reshenia na Varhovnia kasatsionen sad ot 1896–1945 god. Chast III (chl. chl. 319–544). Treto dopalнено i popravено izdanie. S.: Pechatnitsa „Stopansko razvitie“, 1946.

Николов, И. Наказателният закон според тълкувателните решения на Върховния касационен съд от 1896–1945 год. Част I (чл. чл. 1–192). Трето допълнено и

поправено издание. С.: Печатница при Софийския централен затвор, 1946. // **Nikolov, I.** Nakazatelniyat zakon spored talkuvatelните reshenia na Varhovnia kasatsionen sad ot 1896–1945 god. Chast I (chl. chl. 1–192). Treto dopalнено i popravено izdanie. S.: Pechatnitsa pri Sofiyskia tsentralen zatvor, 1946.

Новкиришка-Стоянова, М. Изборната корупция в Древния Рим. // *Общество и право*, 2008, № 9. // **Novkirishka-Stoyanova, M.** Izbornata koruptsia v Drevnia Rim. // *Obshtestvo i pravo*, 2008, № 9.

Новкиришка-Стоянова, М. Корупция е имало още през XXIV в. пр.н.е. // *Общество и право*, 2008, № 7. // **Novkirishka-Stoyanova, M.** Koruptsia e imalo oshte prez XXIV v. pr.n.e. // *Obshtestvo i pravo*, 2008, № 7.

Офосу-Амаа, П., Р. Супраманиен, К. Упрети. Борбата против корупцията. Сравнителен преглед на избрани правни аспекти на държавната практика и важни международни инициативи. The World Bank, 2000. // **Ofosu-Amaa, P., R. Supramanien, K. Upreti.** Borbata protiv koruptsiyata. Sravnitelен pregled na izbrani pravni aspekti na darzhavnata praktika i vazhni mezhdu-narodni initsiativi. The World Bank, 2000.

Панев, Б. Ефективност на основните наказателноправни норми за борба с корупцията. Кримнологическа оценка. // *Кримнологически проблеми*. София: Наука и изкуство, 1984. // **Panев, B.** Efektivnost na osnovnite nakazatelnopravni normi za borba s koruptsiyata. Kriminologicheska otsenka. // *Kriminologicheski problemi*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1984.

Панев, Б. За комплексна методика при изследване на корупцията. // *Юридически свят*, 2000, № 2. // **Panев, B.** Za kompleksna metodika pri izsledvane na koruptsiyata. // *Yuridicheski svyat*, 2000, № 2.

Панев, Б. Исторически предпоставки и съвременни фактори за подкупите. // *Правна мисъл*, 1982, № 3. // **Panев, B.** Istoricheski predpostavki i savremenni faktori za podkupite. // *Pravna misal*, 1982, № 3.

Панев, Б. Корупцията в капиталистическия свят. // *Политическа просвета*, 1987, № 1. // **Panев, B.** Koruptsiyata v kapitalisticheskia svyat. // *Politicheska prosveta*, 1987, № 1.

Панев, Б. Корупцията и пътищата за нейното изкореняване. // *Политическа просвета*, 1987, № 6. // **Panев, B.** Koruptsiyata i patishtata za neynoto izkorenyavane. // *Politicheska prosveta*, 1987, № 6.

Панев, Б. Нови мащаби на корупцията в България. Възможности за нейното ограничаване. // **Станков, Б., Бояджиева, Ю.** (ред.) *Кримнологията в България – минало, настояще и бъдеще. Материали от научна сесия, посветена на 10-годишнината от създаването на Българската асоциация по кримнология*. С.: Българска асоциация по кримнология, 1997. // **Panев, B.** Novi mashtabi na koruptsiyata v Bulgaria. Vazmozhnosti za neynoto ogranichavane. **Stankov, B., Boyadzheva, Yu.** (red.) *Kriminologiyata v Bulgaria – minalo, nastoyashte i badeshte. Materiali ot nauchna sesia, posvetena na 10-godishninata ot sazhdavaneto na Balgarskata asotsiatsia po kriminologia*. S.: Balgarska asotsiatsia po kriminologia, 1997.

Панев, Б. Обществената оценка за бакшиша и подкупа като прояви на корупция. // *Социологически проблеми*, 1982, № 6. // **Панев, В.** Obshtestvenata otsenka za bakshisha i podkupa kato proyavi na koruptsia. // *Sotsiologicheski problemi*, 1982, № 6.

Панев, Б. Подкупът, неговите социални причини и приносът на органите на МВР в борбата с корупцията. // *Народна милиция*, 1986, № 1. // **Панев, В.** Podkupa, negovite sotsialni prichini i prinosat na organite na MVR v borbata s koruptsiyata. // *Narodna militsia*, 1986, № 1.

Панев, Б. Феноменология на корупцията. // *Юридически сборник*. Бургаски свободен университет. Юридически факултет. Том I. Бургас: Университетско издателство БСУ, 1993. // **Панев, В.** Fenomenologia na koruptsiyata. // *Yuridicheski sbornik*. Burgaski svoboden universitet. Yuridicheski fakultet. Tom I. Burgas: Universitetsko izdatelstvo BSU, 1993.

Панев, Б., М. Червеняков. Изменения по чл. 301–307 и новия чл. 225б НК. // *Социалистическо право*, 1982, № 8. // **Панев, В., М. Chervenyakov.** Izmenenia po chl. 301–307 i novia chl. 225b NK. // *Sotsialisticheskoto pravo*, 1982, № 8.

Панова, П., Р. Илкова (съст.) Корупционни престъпления. Сборник съдебна практика на инстанционните съдилища (1998–2006). С.: Сиби, 2006. // **Панова, Р., Р. Илкова** (sast.) Koruptsiionni prestaplenia. Sbornik sadebna praktika na instantsionnite sadilishta (1998–2006). S.: Sibi, 2006.

Паунова, Л. Престъпления против собствеността. // **Маркова, К., Б. Велчев** (ред.) *Помагало по наказателно материално право за кандидати за младши съдии и младши прокурори*. Част II. С.: Национален институт на правосъдието, 2013. // **Paunova, L.** Prestaplenia protiv sobstvenostta. // **Markova, K., B. Velchev** (red.) *Pomagalo po nakazatelno materialno pravo za kandidati za mladshi sadii i mladshi prokurori*. Chast II. S.: Natsionalen institut na pravosadieto, 2013.

Петров, В. Наказателно право на НРБ. С.: Министерството на вътрешните работи, Управление „Кадри“, 1985. // **Petrov, V.** Nakazatelno pravo na NRB. S.: Ministerstvo na vatreshnite raboti, Upravlenie „Kadri“, 1985.

Пристансков, В. Д. Особенности допроса заявителя о взяточничестве в процессе следствия. Криминалистический аспект. Учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт, Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2002. // **Pristanskov, V. D.** Osobennosti doprosa zayavitelya o vzyatochnichestve v protsesse sledstvia. Kriminalisticheskii aspekt. Uchebnoe posobie. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskiy yuridicheskiy institut, Generalnoy prokuratury Rossiyskoy Federatsii, 2002.

Рупчев, Г. Анализ на материалното наказателно законодателство с оглед на ефективността му в борбата с корупцията. // *Противодействие на корупцията и съдебната система. Прокуратурата – състояние и законодателни проблеми*. С.: Асоциация „Прозрачност без граници“, 2004. // **Rupchev, G.** Analiz na materialното nakazatelno zakonodatelstvo s oglead na effektivnostta mu v borbata s koruptsiyata. // *Protivodeystvie na korup-*

tsiyata i sadebnata sistema. Prokuraturata – sostoyanie i zakonodatelni problemi. S.: Asotsiatsia „Prozrachnost bez granitsi“, 2004.

Рушанова, В. Престъпления против дейността на държавните органи, обществени организации и лица, изпълняващи публични функции – обща характеристика, видове. // **Маркова, К., Велчев, Б.** (ред.) *Помагало по наказателно материално право за кандидати за младши съдии и младши прокурори*. Част II. С.: Национален институт на правосъдието, 2013. // **Rushanova, V.** Prestaplenia protiv deynostta na darzhavnite organi, obshtestveni organizatsii i litsa, izpalnyavashti publichni funktsii – obshta harakteristika, vidove. // **Markova, K., Velchev, B.** (red.) *Pomagalo po nakazatelno materialno pravo za kandidati za mladshi sadii i mladshi prokurori*. Chast II. S.: Natsionalen institut na pravosadieto, 2013.

Сакакушев, Д. Процесуална несъобразност по приложение на чл. чл. 146–148 от Н. З. във връзка със Закона за користните престъпления по служба. // *Адвокатски преглед*, 1940 (XX), № 18. // **Sakakushev, D.** Protsestualna nesaobraznost po prilozhenie na chl. chl. 146–148 ot N. Z. vav vrazka sas Zakona za koristnite prestaplenia po sluzhba. // *Advokatski pregled*, 1940 (XX), № 18.

Стефанов, П. Углавни въпроси. С.: Печатница „Николов“, 1932. // **Stefanov, P.** Uglavni vaprosi. S.: Pechatnitsa „Nikolov“, 1932.

Стойчев, П. Допълнителен сборник от Решенията на Върх. кас. съд по Наказателния закон. Шумен: Печатница „Спас Попов“, 1928. // **Stoychev, P.** Dopalnitelen sbornik ot Resheniyata na Varh. kas. sad po Nakazatelnia zakon. Shumen: Pechatnitsa „Spas Popov“, 1928.

Стойчев, П. Сборник от решенията на Върх. кас. съд по Наказателния закон. Кн. II. Чл. чл. 98–262. Шумен: Печатница „Спас Попов“, 1925. // **Stoychev, P.** Sbornik ot resheniyata na Varh. kas. sad po Nakazatelnia zakon. Kn. II. Chl. chl. 98–262. Shumen: Pechatnitsa „Spas Popov“, 1925.

Такъв, К. Гражданскоправни аспекти на корупцията. // *Юридически свят*, 2009, № 1. // **Takov, K.** Grazhdanskopravni aspekti na koruptsiyata. // *Yuridicheski svyat*, 2009, № 1.

Тодоров, И. Наказателен закон (Касационна практика 1896–1941 година) и Наредба-закон за користните престъпления по служба (Касационна практика 1934–1941 година). Русе: Печатница „Димитър Петров“, 1941. // **Todorov, I.** Nakazatelen zakon (Kasatsionna praktika 1896–1941 godina) i Naredba-zakon za koristnite prestaplenia po sluzhba (Kasatsionna praktika 1934–1941 godina). Ruse: Pechatnitsa „Dimitar Petrov“, 1941.

Трайкова, Е. Корупция и полицейска превенция. С.: МВР, Научноизследователски институт по криминалистика и криминология, 2006. // **Traykova, E.** Koruptsia i politseyska preventsia. S.: MVR, Nauchnoizsledovateliski institut po kriminalistika i kriminologia, 2006.

Фетваджиев, Х. За подкупа. // *Полезни съвети. Популярно месечно списание за финансови и юридически въпроси*, 1931 (VI), № 9–10. // **Fetvadzhiev, H.** Za podkupa. // *Polezni saveti. Populyarno mesechno spisanie za finansovi i yuridicheski vaprosi*, 1931 (VI), № 9–10.

Филчев, Н. Средство или предмет на престъплението е дарът (имотната облага) при подкупа? // *Социалистическо право*, 1981, № 11. // **Filchev, N.** Sredstvo ili predmet na prestaplenieto e darat (imotnata oblaga) pri podkupa? // *Sotsialisticheskoto pravo*, 1981, № 11.

Хамамджиев, К., Т. Г. Попов (съст.) Сборник от решения на Върховния касационен съд за годините от 1930–1934. С., 1934. // **Hamamdzhiev, K., T. G. Popov** (sast.) Sbornik ot reshenia na Varhovnia kasatsionen sad za godinite ot 1930–1934. S., 1934.

Хинова, Т. Избрани трудове по наказателно право. Варна: ВСУ „Черноризец Храбър“, 2013. // **Hinova, T.** Izbrani trudove po nakazatelno pravo. Varna: VSU „Chernorizets Hrabar“, 2013.

Хинова, Т. Някои аспекти на престъпленията по служба. // *Правни изследвания в памет на професор Иван Апостолов*. София: Улпиан, 2001. // **Hinova, T.** Nyakoi aspekti na prestapleniyata po sluzhba. // *Pravni izsledvania v pamet na profesor Ivan Apostolov*. Sofia: Ulpian, 2001.

Хинова, Т. Някои въпроси на престъпленията по служба по наказателното право на НРБ. С.: Издателство на Българската академия на науките, 1965. // **Hinova, T.** Nyakoi vaprosi na prestapleniyata po sluzhba po nakazatelnoto pravo na NRB. S.: Izdatelstvo na Balgarskata akademia na naukite, 1965.

Хинова, Т. Престъпления против дейността на държавни органи и обществени организации (Престъпления против реда на управление. Престъпления по служба. Подкуп) (лекция). Второ издание. Варна, Варненски свободен университет, 1996. // **Hinova, T.** Prestaplenia protiv deynostta na darzhavni organi i obshchestveni organizatsii (Prestaplenia protiv reda na upravlenie. Prestaplenia po sluzhba. Podkup) (lektsia). Vtoro izdanie. Varna, Varnenski svoboden universitet, 1996.

Цагикян, С. Ш., А. В. Акопян. Доброволное сообщение о даче взятки как основание для освобождения взяткодателя от уголовной ответственности. // *Вектор науки ТГУ. Серия: Юридические науки*, 2015, № 2. // **Tsagikyan, S. Sh., A. V. Akopyan.** Dobrovolynoe soobshtenie o dache vzyatki kak osnovanie dlya osvobodzheniya vzyatkodatelya ot ugovolnoy otvetstvennosti. // *Vektor nauki TGU. Seria: Yuridicheskie nauki*, 2015, № 2.

Цаков, К. По тълкуванието на чл. 11 от Закона за користните престъпления по служба. // *Адвокатски преглед*, 1940 (XXI), № 7. // **Tsakov, K.** Po talkuvaniето na chl. 11 ot Zakona za koristnite prestaplenia po sluzhba. // *Advokatski pregled*, 1940 (XXI), № 7.

Цанков, П. Користна престъпност. // В: *Годишник на Икономическия университет – Варна*, Т. 66. Варна:

Икономически университет – Варна, 1994. // **Tsankov, P.** Koristna prestapnost. // *Godishnik na Ikonomicheskia universitet – Varna*, Т. 66. Varna: Ikonomicheskii universitet – Varna, 1994.

Цветанова, П. Подкуп. Безстопанственост. Длъжностно присвояване. Престъпления по служба. Документни престъпления. Документна измама. Основни положения и теоретични особености. С.: Национална следствена служба, А. В. С., 2005. // **Tsvetanova, P.** Podkup. Bezstopanstvenost. Dlazhnostno prisvoyavane. Prestaplenia po sluzhba. Dokumentni prestaplenia. Dokumentna izmama. Osnovni polozhenia i teoretichni osobenosti. S.: Natsionalna sledstvena sluzhba, A. V. S., 2005.

Цветковски, Н., Н. Райчев, Н. Русчев. (ред.) Съдебна практика на Върховния съд на НРБ. Наказателни отделения. 1956 г. С.: Държавно издателство „Наука и изкуство“, 1957. // **Tsvetkovski, N., N. Raychev, N. Rushev.** (red.) Sadebna praktika na Varhovnia sad na NRB. Nakazatelni otdelenia. 1956 g. S.: Darzhavno izdatelstvo „Nauka i izkustvo“, 1957.

Червеняков, М. Користните престъпления в народното стопанство като предмет на криминалогическо изследване. // *Криминалогически проблеми*. С.: Наука и изкуство, 1986. // **Cherveniyakov, M.** Koristnite prestaplenia v narodnoto stopanstvo като предмет на kriminologicheskoto izsledvane. // *Kriminologicheski problemi*. S.: Nauka i izkustvo, 1986.

Шаргородский, М. Д., Н. А. Беляев. (ред.) Комментарий к Уголовному кодексу РСФСР 1960 г. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1962. // **Shargorodskiy, M. D., N. A. Belyaev.** (red.) Kommentariy k Ugolovnomu kodeksu RSFSR 1960 g. Leningrad: Izdatelystvo Leningradskogo universiteta, 1962.

Ширяев, В. Н. Взяточничество и лихоходательство в связи с общим учением о должностных преступлениях. Уголовно-юридическое исследование. Ярославль, 1916. // **Shiryayev, V. N.** Vzyatochnichestvo i lihodatelstvo v svyazi s obshchim ucheniem o dolzhnostnyh prestupleniyah. Ugolovno-yuridicheskoe issledovanie. Yaroslavl, 1916.

Galiot, M. The Analysis of Active Bribery in Positive Criminal Law of Germany and Austria. // *LeXonomica*, 2017, Vol. 9, № 1.

Görgényi, I. Fighting International and National Corruption by Means of Criminal Law. // *Acta Juridica Hungarica*, Vol. 43, № 3–4.

Mcinerney, T. F. The Regulation of Bribery in the United States. // *Revue internationale de droit pénal*, 2002, Vol. 73, No. 1.